

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETESI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Mit vétett Debreczen?

Ennek a kérdésnek feltevésére indítanak minket azok a támadások, melyeket az újabb időben több oldalról észrevehető előszeretettel és következetességgel intéznek Debreczen ellen, erősen kritizálva részint állítólagos indolenciája, hitbeli közönyössége és mozdulatlansága, részint pedig még állítólagosabb újmódi liberálizmusa miatt.

Mindig barátjai voltunk a jóakarató kritikának; sőt helyesnek és jogosultnak tekintjük annak legélesebb alkalmazását is, ha visszaélések megszüntetése, a közérdek rovására történő kötelességmulasztások, fontoskodással leplezett hivatali tétlenség, az igazságnak a tekintélyek által való elnyomása, vagy a szájhősök és stréberek közveszélyes viselkedése a kíméletlen megróvást s a nyilvánosság által való orvoslást szükségessé teszik. Megszoktuk mondani őszintén az igazságot, ha betörik is a fejünk s ha fájdalmat okoz is nekünk az, hogy valakinél talán kellemetlen érzéseket támasztunk.

A mi épen a debreczeni ev. ref. egyházat illeti, magunk is több ízben rámutattunk bizonyos fogyatkozásokra, melyek úgy a szervezetben, mint a hitélet és egyháztársadalom terén kifejtett tevékenység körül mutatkoznak, s nem egyszer elkárhoztattuk azokat a meddő küzdelmeket, melyeknek valódi tárgya és célja az egyház érdekkörén kívül esik, s a melyek gyakran a legjobb erőket lekötve tartják, a legüdvösebb törekvésekre bénítólag hatnak. Vannak azonban dolgok, a melyekért felelőssé tenni sem egyeseket, sem testületeket nem lehet, minthogy azok a viszonyoknak természetzerű következményei; azokat a viszonyokat megváltoztatni pedig emberi erővel nem lehet, s azért megváltoztatásukra törekedni is oktalan

erő- és időfecsérlés volna. És vannak ezenkívül oly állítások, melyek a valóságnak nem felelnek meg, s a melyekből épen azért bárkinek, annyival inkább egy egész nagy egyházi közönségnek korholására érveket kovácsolni nem igazságos, sőt nem is méltányos dolog.

Ez utóbbiakat akarjuk ezúttal röviden szóvá tenni.

A „Reformátusok Lapja“ egyik legutóbbi (12.) számában „Wolafka viselt dolgai“-ról czikkeznén, egyenesen azzal vádolja Debreczen jó magyar kálvinista népét, hogy akad közötté olyan, a ki Wolafka püspök hirhedt lélekhalászási kísérleteit helyesli, hivatkozva némely debreczeni lapok közleményeire. Erre csupán annyit jegyzünk meg, hogy egyeseknek előttünk ismeretlen indító okokból származó és nyilvánosságra bocsátott véleményéért egy egész egyház közönségét felelőssé tenni, azt a véleményt a közfelfogás kifejezésének tekinteni még akkor sem volna igazságos dolog, ha az a vélemény a nyilvánosság bátorságával kilépő legtekintélyesebb férfiktól származnék; még kevésbé igazságos akkor, a midőn a nyilatkozó szükségesnek látja a titok lepele alá takarózni. Biztosíthatjuk a Ref. Lapját, hogy azokat a tényeket, a melyekről szó van, egyetlen komoly ember sem helyesli Debreczenben, még kath. polgártársaink sem, a kik elég műveltek és hazafias gondolkodásúak arra, hogy a felekezeti békés együttélés megzavarására szolgáló eljárásokat saját lelkészeikkel szemben is kárhoztató ítélettel sujtsák. E tekintetben tehát nem szorult a debreczeni ref. egyház csekélytelenség sem a Ref. Lapjának, sem másoknak élet- és honmentő közbelépésére.

Teljességgel nem mondjuk tehát azt, hogy a Wolafka-féle térítési kísérleteknek szabad út kell engedni; sőt ellenkezőleg, elébe kell annak

állanunk minden ponton. De azt nem engedjük elhíttetni a világgal, hogy erre az ellenállásra csupán Debreczenben volna szükség, mert csupán Debreczenben van e tekintetben baj. Az ilyen bajok mindenütt bekövetkeznek, a hol egyházunk a kath. egyházzal érintkezésben van s a hol az egyetemességre törekvő egyház lelkeszeiben több a fanatizmus, mint a hazafiság és békeszeretet. Ma pedig úgy állunk, hogy ez az általános szabály, mely alól csak igen ritka kivételek vannak. Nem Debreczen tehát a hibás, hanem az, a ki Debreczen nyugalmát vallási fanatizmusból megzavarja; s Györgyteleknek vagy más egyházközségünknek inkább szerencséje, mint érdeme, ha benne hasonló jelenségek elő nem fordulnak.

A debreczeni kálvinizmus erejének hanyatlását látja a nevezett lap a reformátusok számának apadásában, s ennek az apadásnak bizonyítására adatokat idéz egyházi névtárakból és Palugyai munkájából. Csakhogy nem szabad ám olyan könnyedén s minden kritika nélkül járni el számadatok felhasználásánál; mert így nemcsak magunk tévedünk, hanem másokat is tévedésbe ejthetünk s alaptalan aggodalmakra és méltatlan szemrehányásokra szolgáltatunk alkalmat a jóhiszemű közönség körében. Mert hiszen ha igaz volna az, hogy Debreczenben a reformátusok száma 1837-ben 47 ezer, 1853-ban pedig 54 ezer volt: akkor valóban kétségbe kellene esnünk a példátlan fogyatkozás miatt, a midőn pontos népszámlálási adatok szerint

27, illetőleg 37 év multán 1880-ban és 1890-ben a debreczeni reformátusok száma csak 40, illetőleg 42 ezer főre megy.

Tudnunk kell, hogy azok a számadatok teljesen megbízhatatlanok, a mint azt a népszámlálási adatok legközelebb egészen nyilvánvalóvá tették. A régi számlálások adatait kell tehát minden fogyatkozásuk mellett is irányadóknak tekintenünk, nem pedig a Fényes-féle s más becslésen alapuló számításokat. Ilyen népszámlálás azon időben, a melyről a cikkíró beszél, kettő volt hazánkban, t. i. az 1805-iki és 1850/1-iki, nem szólva az 1857-ikiről. Az 1805-iki összeírás szerint Debreczen összes népessége, pár száz itt lakó nemes emberen kívül, 27,563, — az 1850/1-iki összeírás szerint pedig 30,926 volt. Tegyük fel, hogy a felvétel kevesebbet mutat ki a tényleges népszámnál; de bizonyára ez a szám, nem pedig a Fényesé vagy Palugyaié — jár legközelebb a valósághoz. Hiszen Debreczennek csak 1891-ben emelkedett fel összes népessége arra a magaslatra, a melyre Fényes már 1848-ban, tehát körülbelül 43 évvel azelőtt becsülte. Csak el nem hiszi a Ref. Lapja, hogy több, mint negyven hosszú esztendő minden eredmény nélkül múlt volna el Debreczen város népességére nézve.

Nem áll tehát, hogy Debreczenben az 50-es évek elején 54 ezer református lett volna, mert hiszen összes népessége 30 ezer volt. Az összes népesség 1870-ben is alig haladta meg az

✠ TÁRCZA. ✠

Levéltári adatok

a wittenbergi magyar bursa eredeti jegyzőkönyvéről.

A wittenbergi magyar bursa eredeti jegyzőkönyvéről a debreczeni főiskola ez évi nagybecsű Értesítőjében a 343. oldalon egyebek közt ezt olvashatjuk:

„Hosszas lappangás után a nagybányai ev. ref. egyház ajándékából nem régen került vissza könyvtárunkba.“

Ez a kifejezés oly formán hangzik, mintha a nevezett jegyzőkönyv eredetileg a debreczeni főiskoláé lett volna, az után jutott volna valahogy Nagy-Bányára, s onnan került volna hosszas lappangás után újra vissza a főiskolai könyvtárba.

Nem hallgathatom el, hogy a nagybányai egyház levéltárában levő adatok egészen mást bizonyítanak, nevezetesen azt, hogy a szóban forgó becses irodalmi kutforrás *előbb volt a nagybányai egyháznál, azután lett a debreczeni főiskola tulajdonává*; még pedig úgy, hogy a nagybányai egyház oda adta használat végett *Sinai Miklós* professornak, azután mikor a Sinai Könyveivel együtt a *Fáy család* könyvtárába került, s ottan létét a nagytudományú *Lugossy Józseftől* nyert adatok alapján

boldog emlékü *Révész Imre* fölfedezte: azon a jogon vette birtokába a debreczeni főiskola, hogy azt a *nagybányai egyház a kollégiumnak ajándékozta*. Az ezt bizonyító okmányok, véleményem szerint, oly érdekesekek, s oly nevezetes tudósoktól származnak, hogy méltóknak tartom egész terjedelmökben közölni.

Első a Sinai térítvénye, egy kis negyedrészes íven, mely így szól: „Ezen írással recognoscalom és bizonyítom, hogy a nemes Nagy-Bányai Reformata Szent Ecclesia, megértvén azt, hogy én Hazánk Ecclesiastica Historiájának leírásába foglalatoskodni szándékozom, énnékem Nemzetes Senator Szödényi Márton úr által általadta a Wittenbergi Akadémiában tanult magyar Diákoknak a Matriculáját, mely eddig a Nagy-Bányai iskola Thecácskájában, jóllehet nem illendő gondossággal tartattatott. Én azért valamint ezen kegyességeket az előjáróknak megköszönöm, úgy a feljebb kitett célra fogok vele élni, és hogy bátorságos és illendő helyen conservaltassék, halálom előtt rendelést fogok feőle tenni. Irtam Debreczenben, dei 21. Aprilis. Anno 1799. Sinai Miklós m. k. (P. H.).“

Második adat a nagybányai egyház jegyzőkönyvében az 1798-iki gyűlések határozatai után álló ez a néhány sor: „*Jegyzés*. Eklézsiánk Thekájában volt ez előtt a Wittenbergi Akadémiában hajdan tanuló Magyar Deákoknak a Matrikulája; azt a Debreczeni T. Professor Sinai Miklós úr erga restitutionem kezéhez vette, mely-

51 ezeret s csak 1890-ben érte el azt a magasságot (56·9 ezeret), a mennyire már 1848-ban becsülték. Ne riasztgassuk hát alaptalan rémképekkel a közönséget, mert azzal nem teszünk semmiféle ügynek szolgálatot.

Hogy pedig a reformátusság Debreczenben aránylagos számerejéből folytonosan veszít, ez olyan tény, a melynek természetszerű oka Debreczen város fejlődésében keresendő. Ezt a jelenséget minden városnál, a mely bizonyos központi jelentőséggel bír, fel fogjuk találni. Kizárólagos felekezeti jellegűeket csak azok a városok vagy községek tartják meg, a melyek nem fejlődnek, a melyeknek népessége szaporodás tekintetében csupán belső erejére van utalva. Azok a városok azonban, a melyek a vidéki népességre attraktív hatást gyakorolnak, épen oly kevésbé lesznek idővel egyfelekezeti, mint a mennyire nem egyfelekezeti az ország népessége; még pedig annál vegyesebbé válik a város népessége felekezeti tekintetben, minél szélesebb körben érvényesül a város felszívási képessége. Ha tehát Debreczen városában a ref. hitfelekezet számaránya időről-időre gyengülést mutat; ha az utóbbi pár évtized alatt is 80%-ról 74%-ra szállott alá: annak egyedüli oka a város egyébként kedvező fejlődése s az az érthető körülmény, hogy Debreczen városa nem csupán reformátusokat, nem is csupán hajdumegyeieket vonz magához, a kik között a reformátusok nagy túlsúlyban vannak, hanem az ország legtávolabbi népelemeit is, melyek

között pedig, sajnos, nem a reformátusság képezi a többséget.

Annak tehát, hogy Debreczenben a ma is tulnyomó többséget képező reformátusság viszonylagos számereje mindinkább csökken, nem a debreczeni ref. egyház, vagy a debreczeni lelkesek az okai, hanem Debreczen város központi vonzó ereje, vagyis városias fejlődése, és az, a mi ellen a Ref. Lapja is alig tehetne valamit, hogy t. i. a Debreczenbe beköltöző r. katolikus, zsidó stb. felekezeti egyének nem mindig birhatók rá könnyűszerrel arra, hogy tömegesen a ref. egyházba lépjenek át, mint-hogy nincsenek Wolafkáink s Wolafka-féle eszközeink.

Ezekben, nem pedig „a hagyományos debreczeni türelmességben“ vagy az újmódi liberalizmus-ban kell az okát keresni annak, hogy nálunk Debreczenben „minden felekezet és szekta tud tért hódítani magának, csak mi nem tudjuk megtartani ősi pozícióinkat.“ Vigasztalást merithetünk Debreczenre nézve abból, hogy más városokban is találunk hasonló számarány-változást, pl. hogy a legközelebbit említjük, Szatmár-Németiben a reformátusok aránya 1880—1890. évtized alatt 52%-ról 46%-ra, H.-M.-Vásárhelyen 69%-ról 66%-ra, Kecskeméten 28%-ról 26%-ra. Nagyváradon 29-ről 28%-ra stb. sülyedt alá; míg ellenben Budapesten ugyanez az arány óriási mértékben emelkedett, t. i. 4·81%-ról 7·73%ra, Kolozsváron 35-ről 38-ra stb., holott a r. katolikusok aránya Budapesten

ról adott is Eklézsiánknak egy szép Recognitionnak írását neve és pecsétje alatt a következő 1799. esztendőben.

Harmadik bizonyosság a Sinai térítvényének külső oldalán ez a jegyzet: „Ezen belől irt Könyvet, mely ad usum Tiszteletes Sinai úrnál volt, általajándékozta a nagybányai ref. eklézsia a debreczeni ref. Collegiumnak.“ Ezt úgy látszik, vagy itthon, a nagybányai egyház jegyzője, vagy Debreczenben a könyvtárnok jegyezte fel, de sem név, sem idő nincs kitéve rajta.

Negyedik okmány boldogult Révész Imre következő levele néhai Csanálosi György nagybányai lelkészhez 1869. márcz. 1-ről.

„Kedves Nagytiszteletű Úr! A következő egyházkerületi gyűléshez előterjesztést akarván tenni az iránt, hogy a Wittenbergben tanult magyarok roppant fontoságú Matrikulája főiskolánk, vagy egyházkerületünk számára szereztessék vissza: a legőszintébb tisztelettel kérem Nagytiszteletűségedet, hogy a nagybányai egyház protokollumból a nevezett Matrikulára vonatkozó sorokat hiven kiíratni, saját aláírásával hitelesíteni s hivatalos pecséttel ellátni méltóztassék. Ilyen kiírandók lennének eddigi tudomásom szerint: A jegyzőkönyvek II. kötetének 134. lapján álló jegyzés, hogy t. i. Sinai kivette ad usum a könyvet. Továbbá Sinai reversalisa, mely kél Debreczenben 1799. ápr. 21. Végre és főként a nagybányai ref. egyháztanács azon határozata, melyben

nevezett Martikulát a debreczeni collegiumnak ajándékozta, a mint erről a Sinai reversalisán emlékezet van ezen jegyzésben: „Ezen belől irt könyvet, mely ad usum Tiszt. Sinai úrnál volt, általajándékozta a nagybányai ref. eklézsia a debreczeni collegiumnak.“ En tehát magát a végzést kérem. Egyébiránt szabad legyen még egy pár kételyemet kifejeznem. Nevezetesen: Már 1799 ben nem forma szerint Sinainak ajándékozott-e ez a könyv; vagy nem bizta-e őt meg a nagybányai egyházmegye, hogy ő tegye valami bátorságos helyre?? Különben hogy szólhatna erről Sinai reversalisa végén? Ha e reversalison levő jegyzés nyilván azt mondja, hogy a könyv Sinainál „volt“: ebből nem következik-e, hogy ő a könyvet valóban visszaadta? De, hogy kerülhetett megint Sinaihoz? mert tény, hogy az ő könyveivel együtt került a debreczeni polgármester Fáy János könyvtárába, s későbbben Emödre, a Fáy család könyvtárába, s az én tudomásom szerint most is ott kell lenni, ha ugyan el nem sikkadt.

Egyébiránt az én főczélom csak az, hogy a megérhetlen becsű könyv a Superintendentia által szereztessék. E czélra pedig legfőbb eszközeim a fent kijelölt iratok s különösen azon sorok lennének, melyekben a nagybányai egyház ezen letéteményt (mert nekik sem tulajdona volt az) a debreczeni collegiumra bizta vagy, mint ama jegyzés mondja, annak általajándékozta.

10 év alatt 72-ről 61-re, Nagyváradon 33-ról 30-ra, Kolozsváron 37-ről 34-re stb. szállott alá.

Ezek a tényleges állapotok és ilyen a fejlődés iránya, a melyet semmiféle evangelizációval vagy lelkigondozással megakadályoznunk vagy megváltoztatnunk nem lehet. De ebből nem azt akarjuk következtetni, hogy tehát összedugott kézzel nézzük végig a körülöttünk történendőket, hanem igenis ezt, hogy minél vegyültebb felekezeti viszonyok közzé jut a mi népünk, annál nagyobb gonddal kell annak együttmaradása érdekében munkálkodnunk. Ha azonban igazságosak akarunk lenni, el kell ismernünk, hogy ebben a tekintetben épen a városi nagy egyházakban kell legtöbb nehézséget leküzdenünk.

Debreczenre nézve a már évek óta tervbe vett, de az újabb időben ismét abban maradt szervezeti reform s emellett keretében parokhialis körök létesítése helyére sürgős szükséggel vált. Az egyházmegyeiével való régi keletű surlódások károsan hatnak vissza az egyház fejlődésére; s épen azért érthetetlennek tartjuk, hogy ezek megszüntetése érdekében épen akkor szakadt meg a külön egyházmegyévé alakulás iránt folytatott hosszas és sok keserüségét okozott törekvés, midőn az sikerre vezetett, a midőn t. i. az egyházkerület e tekintetben szabad kezet engedett a debreczeni egyháznak. Mintha magok a küzdők is visszariadtak volna a győzelem eredményétől.

A végleges szervezés érdekében kétségkívül

tenni kell valamit haladék nélkül, s ebben igazságunk van azoknak, a kik jóakarattal sürgetőleg lépnek fel. De az összes kedvezőtlen tünetek miatt, a melyek más nagy egyházakban is többé-kevésbé előfordulnak, s a nehézkesebb mozgás miatt, a mi szintén a nagyobb testületek sajátos tulajdonsága szokott lenni, nem lehet Debreczent hitbéli közönyösséggel stb. vádolni.

Azt pedig épen elszomorító jelenségnek tekintjük, ha még ref. lelkészek is olyan igazán Magyar Állam-féle ultramontán zamatú gúnyolódást visznek végbe a liberalizmussal. Az ilyen hang a magyar protestántizmus összes hagyományával ellenkezik s következményeiben feletébb végzetessé válhatnék. Ne vagdaljuk annak a fának életgyökereit, a melyet a felvilágosodás, a lelkiismereti szabadság és hitbuzgóság növesztett nagyra s a melynek árnyékában jó nekünk néznünk a napot.

B. L.

A mi abban a más világban sem változik.

A régi világban két csillag volt vezérünk. A vallás és a honszerelem. Ezek segítségével lett úrrá felettünk az *állam*. Az is, a mely szabadságunkat bilincsbe verte, az is, melynek szabadságáért vérünk ömlött s melynek falait most is emelni törekszünk. Ezek segítségével csatol magához az *egyház*; az is, mely a hívőt kizsákmányolja, az is, a mely szabadságukat őrizi s őket egy kincsesel gazdagítja.

A közügy érdekében őszinte tisztelettel és bizodalommal kérem Nagytiszteletűségedet, méltóztassék engem törekvésemben gyámolítani s a superintendenciához hozzám megküldeni. Őszinte tisztelettel Révész Imre egyházkerületi levéltárnok.

Ötödik adat az egyházkerület 1869. áprilisi közgyűlése jegyzőkönyvének 97. száma, mely szerint: „Egyházkerületi levéltárnok Révész Imre úr f. évi ápr. 6. napjáról kelt előterjesztésében arról értesíti az egyh. ker. közgyűlést, hogy a Luther és Melancthon idejében a Wittenbergi egyetemen tanult magyar reformátusok nemzeti társulatának anyakönyve, melybe neveiket saját kezűleg írták be, melybe nemzeti törvényeiken kívül több rendbeli érdekes eseményt is feljegyeztek, és a mely nemcsak tartalmánál, régiségénél s hiteles forrásai értékénél, hanem annál fogva is nagybecsű, mert annak adatait mindezideig csak igen parányi részben használhatta fel az irodalom — 1613-ik évben, — midőn a magyar református ifjak a Lutheranismus üldözése elől menekülve Wittenbergből végkép haza jöttek, a nagybányai reform. iskola könyvtárában tétetett le; s itt tartatott mindaddig, míg egy 1799. ápr. 21. napján kelt s nevezett iskola könyvtárában eredetiben meglevő tétitvénny szerint, néhai Sinai Miklós debreczeni tanár által, történelmi adatok felhasználása céljából átvétetett. A tétitvény szövegéből kitetszik, hogy a nagybányai ref. egyház előjárói már az átadáskor megbízták Sinai

Miklós tanárt, hogy ezen anyakönyvet, használat után kellő gondviselés végett valami bátoroságos helyre tegye be. Az eredeti tétitvényre a könyvtárnok által későbbben sajátkezüleg feljegyzett ezen hátírat pedig „a nagybányai ref. szent eklézsia által ajándékozta a debreczeni ref. Kollégiumnak“ kétségen kívülvé teszi, hogy ezen anyakönyv főiskolánk könyvtárának elvitathatatlan jogos tulajdona. Azonban ezen nagybecsű kézirat az említett ajándékozás daczára, főiskolánknak soha tetteleg birtokába nem juthatott: hanem a jelentő levéltárnok ural főiskolánk Felső-Bányán nyugalomban élő tanára *Lugossy József* úr által tüzetesen közölt adatok szerint ezen század elején Sinai Miklós könyv- és kézírattárának igen számos ritka becsű darabjával együtt, akkori debreczeni polgármester, Fáy János könyvtárába került; mit azon körülmény teljesen igazol, mert egy ily című könyvsorozatban „Polgármester T. Fáy János úrnak következő jelesebb könyvei vagynak,“ a 183. sz. alatt áll: *Wittenbergi magyar ifjaknak neveik és rendtartásaik in 4-ro Manuscriptum Originale*, a mi semmi egyéb nem lehet, mint az itt szóban forgó nagybecsű anyakönyv. Minthogy pedig a Fáy-féle könyvtár biztos értesülés szerint jelenleg is a tisztelt Fáy család birtokában van, és Borsod megyében Emődön őriztetik: jelentő egyházkerületi levéltárnok felkéri az egyházkerületi közgyűlést, hogy a kérdéses nagy fontosságú kéziratnak a magyar nemzeti tudományosság és különösen a magyar

Egyház és állam, e kettő harczolt eddig az ember birtokáért. Azért is, hogy leigázza, azért is, hogy szabaddá tegye. A sötét közép-korban is és most is a századvégi fényben. S mert volt állam, mely az embert sokszor rabszolgájává tette s van most is, s mert volt egyház, mely sokszor csak viláгурalmat akart alapítani a hívő lelkek útján s van most is; a két küzdő közzé lépett az Ember is harmadiknak s azt mondja amazoknak: Pusztuljatok útból. Felnöttem és nagykorú vagyok, gyámolra nincsen szükségem többé. Túlöttem a hazának szűk határain, enyém a föld, világpolgár vagyok. Túlöttem a templomok boltjain, enyém az ész és többé nem hiszek. Más földet és egy más eget teremtek, a régi romjain egy új világot.

Egy új világot, a melyről azt hirdetik a vallásrajongók, hogy nem lesz abban ország, csak ábrándos hit, csak a tudatlan lelkeknek vallása. Egy új világot, a melyről a szoczialisták azt tanítják, hogy nem lesz benne az sem. Sem hit, sem állam. Csak az ész, meg az ember-állat.

Ugy lesz-e valóban? S meglesz-e valaha? nem tudom. A mit tudok, mindössze annyi, hogy akkor a föld pusztább lesz, mint most e téli tájék; hogy akkor az ember boldogtalanabb lesz a költöző madárnál, melynek két hazát adott végzete.

Szegény ember te s boldog kis madár, vándor madár.

* * *

prot. egyháztörténelem érdekében főiskolánk jogos birtokába leendő visszaszerzése iránt a kellő lépéseket tenné meg.

Halodik bizonyság az egyházkerület 1869. augusztusi gyűlésének 235. sz. alatti határozata, mely szerint *Gróf Dégenfeld Imre* főgondnok bejelenti, hogy a Fáy család az ő megkeresése következtében „kegyeskedett” a becses könyvet visszaadni, miért aztán a gyűlés mind a *főgondnoknak*, mind a könyv hollétét felfedező *Révész Imre* levéltárnoknak, mind *különösen a Fáy családnak* hálás köszönetet mondott. A Felső-Bányán nyugalomban élő, de ott is folyvást tudományos buvárkodással foglalkozó *Lugossy József* ki a nyomra vezető adatokat szolgáltatva, szóba se jött; a nagybányai egyházzól, a becses könyv tulajdonképeni ajándékozójáról, se volt a gyűlésen semmi szó.

Ezzel be is fejezhetném közleményemet, ha megfejtésre nem várna az a kérdés, hogy hát Nagy-Bányára hogyan jutott e sokat emlegetett nagybecsű könyv?

A ki tudja és figyelembe veszi, hogy Nagy-Bányán 1547-től kezdve, mikor a nagy *Kopácsi István* az egész várost reformálta, egészen 1712-ig, mikor a jezsuitákkal szövetségben német katonai hatalom a két testvér protestáns egyház minden vagyonát, templomát, iskoláját s egyéb javait és jogait erőszakosan elfoglalta, olyan *virágzó főiskola* állott fenn, melyben a külföldi akadémiákat látogató tudományos ifjak, úgy szólván egymást

Elköltözött már az utolsója is. Vonuló csapatjok ott halad messze Olaszhon felett s a kedves fülemile-pár, mely itt fészkel az orgonabokrok közt ablakom alatt s melynek énekét késő éjjelen is kedvtelve hallgatám, lehet, épen most szállott le fáradtan, éhesen a csalogató bokorra, talán épen a híres vatikáni kertbe.

Szegény madár félj, török vannak ottan. Az olasz földön még a „szent öreg”, a minden katolikusok hatalmas feje is a madárfogas sportjának áldozik. Kifeszített hálók várnak ott reád, fordulj vissza, jöjj hozzám, szép aranyos kalitban tartalak. Késő, már fogva vagy.

Szegény madár. Én megőriztem fészked pajkos gyermekektől, s hogy rabló ölyvtől is nyugton lehess, számodra kis házikót állítottam. Mit tehetek én róla, hogy délen mások az emberek? Én megvédelek, ottan megejtenek; én gondosan takargattalak, ott élvezettel megésznek. Miért nem maradtál bokraim között?

Szegény madár, szegény szívem. Egy titkos ösztön vonz mindkettőnket egy szebb hazába, hol melegebb a lég, napfényesebb a táj s örök a kikelet.

Madarat túl-túl a tengeren, a lelket túl túl a sírokon. Az egyiket a levegő-egen keresztül, a másikat fel az égbe. De mindakettőt innen erről a határról, de mindakettőt megújuló erővel, szívsvasztó epedéssel, hatalmas szenvedélyvel.

S ha még úgy marasztaná is, ha még oly jó dolgunk is lenne itten, ha még oly sok török várnának ránk költöző útunkban: mégis

váltogatták: nagyon természetesnek találhatja, hogy a Wittenbergi egyetemről hazatérő ifjak a felosztott bursa anyakönyvét vagy egyenesen ide hozták vagy oly társuknak adták által, ki ide jött hivataloskodni. Volt ennek az ugynevezett „*Illustris Schola Rivulinának*” 1613. körül olyan könyvtára, melyben a becses matrikula méltó és bátorságos helyet foglalhatott. Boldog emlékü Révész Imrének az a sejtelve, mely szerint e könyv itt Nagy-Bányán csak *letéteményképen* lett volna s nem lett volna az egyház tulajdona, igen egyszerűen erre a kérdésre vezethet: hogy hát akkor mi jögon ajándékozhatta volna oda az egyház a debreczeni főiskolának? hiszen kiki csak azt ajándékozhatja jogosan másnak, a mi az övé. Sinai megjegyzésére pedig, mely szerint a sokszor említett matrikula a nagybányai egyház iskolai „*thekácskájában* nem elegendő gondossággal tartattatott,” ezt felelhetjük: annyi keserves szenvedésen és hányattatáson ment át a vallás-üldözés korában ez az egyház és iskola, hogy valóban bámulni lehet azt a buzgalmát, melylyel e nagybecsű könyvet a végképen való eipusztulástól megmentette. Örülhetünk, hogy megvan a könyv és jó helyen van. Legyen áldás azok munkáján, a kik a tudomány érdekében fölhasználják a benne található drága kincset.

Gergely Károly,

nagybányai ev. ref. lelkész.

el vágnánk innen túl messze tengeren, túl messze más hazába.

Madár, neked szárnyaid vannak, röptödnek szűk a tág határ, tied a lég; s a messze délpárt régi ismerősöd s mi onnan elhoz, s visszatérni késztet, az egy darabka föld, hol fészked megrakod.

Lélek, emberi szellem, ki a művészet és költészet égi ihletével, a tudomány s a felfedezések csodáin, a szerető szív áldozatján szárnyalsz a földön, tied a végtelen, de a mi mégis itt lekötve tart, az egy darabka föld, hol kis kunyhód felépült s a tűzhelyed áll, hol verejtéked hullott s egy sírhant, melyet könyved öntözött; a szülőföld, melynek szélén a kékellő magas ég leborúl, a hon, melynek síkjain a négy folyó ezüstlik s hon, melynek határán a hármás bércz orma kéklik.

* * *

Szegény küzdő, szegény rajongó, elvadult vak ember, nem döntöd te romba ezt a régi rosz világot. Nem élhetsz te haza és vallás nélkül soha. Nem is az a te bajod, hogy hazád van, hanem hogy nem tudsz megélni benne. Nem is az a te bajod, hogy égfelé húz a lelked, hanem az, hogy nem juthatsz el oda. S még ha romba döntened is a világot, a régít; a régi küzdők az újban is csak folytatnák a harcot.

Te, az állam, az egyház; e három. S a ki e küzdelemben győzedelmes marad: ismét *Te*, az állam, az egyház, e három. Mindnyájan és mégis egy sem közületek.

Győz *az egyház*, de nem az, mely épen a hittel kötöz rabszolgánczra s csak azért kísér útunkon az ég felé, hogy rajtunk keserves vámot vehessen s ha nincs már tőlünk elvenni semmi, nem bánja azt sem, ha szinte valóban idvezülünk; hanem az, mely megvált a kárhozattól, enyhít nyomort, betegséget gyógyít, az ég felé vivő utat nyitva tartja s a lelkeket azon bizton elvezérli.

Győz *az állam*, de nem az, mely csak terhet rak reánk s azért tart össze vas törvényivel, hogy gyapjunkat lenyírja s ha nincs már tőlünk elvenni semmi, nem bánja azt sem, ha boldognak érezzük magunkat; hanem az, mely szabadságot ad s maga is szabad, mely dajkál, ápol, eltart, megvéd s eltakar.

És győz *az ember*, de nem a ki rombol, nem a ki gyűlöl, de a ki szeret; nem az, a ki tudatlan és nem a vak rajongó, de az, a ki eszével átéri az egész világot s lelkével túlnő a világokon is.

Ki lesz ez ember? Légy te s legyünk mindnyájan.

Hol lesz ez ország? Legyen e hon is; a magyarok hazája.

És az egyház? A hol az evangyéliom világa fénylik, a hol a Megváltót nemcsak predikálják, de nyomdokin is haladnak, a mienk.

Ferenczy Gyula.

TANÜGY.

A hazai népoktatás állapota a XXIV-ik miniszteri jelentés szerint.

Az 1893/4. tanévről szóló miniszteri jelentés általános részét lapunk legutóbbi számában ismertettük. Ezuttal a jelentésben foglalt számadatok közül a fontosabbakat közöljük.

A tankötelesek száma az 1893/4. tanévben 2,884.885 volt; e szám hazánk polgári népességének 19'02%-át képezi s a megelőző év számát 115'821-gyel haladja túl. E szaporodást nem ténylegesnek, hanem a pontosabb összeírás eredményének tekintik.

A tankötelesek között 71'28% 6—12 éves, 28'72% 13—15 éves; 50'99% fiu, 49'01% leány. *Vallásra* nézve 48'82% róm. kath., 10'85% gör. kath., 13'31% gör. keleti. 13'96% *helvét hitvallású*, 7'70% ágost. hitv., 0'40% unitárius, 4'95% izraelita. *Anyanyelv* szerint 50'78% magyar, 12'13% német, 17'01% oláh, 12'28% tót, 2'90% szerb, 2'18% horvát, 2'72% ruthén.

Az iskolát tényleg látogatta 2,270,589, azaz a tankötelesek 78'71%-a. E szám 38'274-gyel több, mint a megelőző évi, az országos arány mégis kisebb, mint akkor volt (80'62%). E visszaesés azonban azon előbbi körülménnyel áll kapcsolatban, hogy ez évben a tankötelesek száma a pontosabb összeírás folytán szokatlan emelkedést mutat (4'18%), a mi az iskolalátogatás arányát természetesen alább szállította. A mindennapi (6—12 éves) tanköteleseknél az iskolába járók aránya 84'1, az ismétlő (13—15 éves) tanköteleseknél 65'09%. Az összes iskolalátogatók közül mindennapi tankötelesek 76'2%, ismétlő 23'8%.

Elszomorító tény, hogy iskoláztatásban nem részesült 250,102 fiu (a tank. fiuk 17'01%-a) és 364,044 leány (a tank. leányoknak 25'76%-a); tehát 614 ezer gyermek marad iskolázatlanul. Ez a jelenség kulturánk alacsony fokú fejlettségéről tanuskodik, és egyuttal oka is annak.

Ha *felekezetek* szerint vizsgáljuk az iskoláztatás arányát, azt tapasztaljuk, hogy első helyen az ágostaiak állanak, a kiknél a tanköteleseknek 88'42%-a látogatta az iskolát. A róm. katolikusok 85'02%-a, az unitáriusok 81'71%, a reformátusok 81%-kal és még az izraeliták is 78'78%-kal az országos átlag felett állanak; míg ellenben a görög keletiek 61'62, a görög katolikusok 61'47%-kal jóval az átlagon alul maradnak.

Nemzetiség vagy anyanyelv szerint tekintve az iskoláztatás arányát, első helyen a németeket találjuk 90'78%-kal, utánok következnek a magyarok és tótok, mindkettő 82'78%-kal. Legutolsó helyre az oláhok vagy románok jutnak, a hol az arány csak 58'5%. A magyar anyanyelvűek aránya nemcsak elég kedvező, annyira, hogy az összes iskolába járó gyermekeknek 53'41%-a magyar, hanem a fejlődés is nagyon biztató, amennyiben a megelőző évhez képest a tankötelesek számában

mutatkozó 38 ezer főnyi szaporodásból is több, mint 20 ezer a magyar anyanyelvűekre esik.

Az iskoláztatást az alacsony kulturán kívül az ezzel különben együttjáró szegénység akadályozza sok helyen. Nagyon feltűnő és elég vizsás dolog azonban az, hogy az ország fő- és székvárosában, Budapesten, a hol maga a város oly rengeteget költ iskolai czélokra, 13767 tanköteles 21·45% nem jár iskolába.

A népoktatási intézetek száma Magyarországon 1893/4. évben 16·881 volt, a megelőző évben 61-gyel több. Ez intézetekben 26·194 tanterem (384-gyel több, mint azelőtt) és 26·041 tanító volt; a tanítók száma az előző évihez képest 289-czel emelkedett. Az összes fentartási költség 16·694.477 frt.

Jellegüket tekintve, a népoktatási intézeteknek 32·63%-a r. kath., 14%-a helv. hitv. 12·66%-a g. kath., 11·52%-a a községi, 10·67%-a g. keleti, 8·39%-a ág. hitv., 5·29%-a pedig állami jellegű volt.

A népoktatási intézetek, fokozat szerint tekintve azokat, legnagyobb részt, természetesen, elemi iskolák; ilyen van t. i. 16,591, azaz 98·28%. Ezek közül 14,254 (84%) vegyes, 1232 (7·29%) tisztán fiu-, 1396 (8·26%) tisztán leányiskola. Az elemi iskoláknál az apadás 76, a minék oka leginkább az, hogy tanítóhiány miatt szünetelnek némely iskolák.

A mi a tannyelvet illeti, ebben lényeges haladás tapasztalható, a mennyiben a nem-magyar tannyelvű iskolák száma 304-gyel apadt, — a tisztán magyar tannyelvűeké 92-vel, a magyarral vegyes tannyelvűek száma 122-vel szaporodott. A magyar nyelv tanítása is szépen halad előre; mert míg 1892/3-ban a 7353 nem kizárólag magyar tannyelvű iskola közül 2472-ben, azaz 33·62%-ban a magyar tannyelvet eredménytelenül tanították, addig az 1893/4-ik tanévben 7200 nem-magyar tannyelvű iskola közül csak 2199, azaz 30·54% volt olyan, melyben a magyar nyelv tanítása eredménytelen volt.

A tanítók közül 2712-nek (10·11%) nem volt oklevele. Ezek között azonban 493 még az 1868 előtti időből való, a kik törvény szerint képesítetteknek tekintendők. A tulajdonképen képesítés nélkül való tanítók száma e szerint 2219 volt (8·52%). Legtöbb oklevél nélküli tanító a görög kath. iskolákban volt (24·83%). A 26,744 tanító között 23,297 rendes, 2744 segédtanító; 22,122 (84·95%) férfitanító, 3919 (15·05%) nőtanító. A tanítónők száma emelkedik, a mit a miniszter kedvező jelenségnek tart, mert a csekély javadalmazású tanítói pálya inkább biztosítja a megélhetést a nőkre, mint a családfentartó férfiakra nézve, úgy hogy a tanítóhiányt a nőtanítók vannak hivatva pótolni. Aránylag legtöbb nőtanító az állami iskolákban van (1980 közül 796, tehát 40·2%).

A tanítók nyelvismeret szerint a következő arányokat mutatják (26,041 tanító között): a) magyar anyanyelvű volt 63·12%; b) szóban és írásban teljesen bírta a magyar nyelvet 29·48%; c) keveset beszélt magyarul 4·54%; d) semmit 2·86%. Az utóbbi két csoportba sorozott tanítók száma, a kik kellek magyarul tanítani nem tudtak, 534-gyel fogyott a megelőző évhez képest. Ilyen tanító legtöbb van a görög kel. iskolákban (az ott lévők 29·8%-a), azután a görög katolikusoknál (19·1%) s az ágostaiaknál (12·3%). A magyar nyelv tanítását illetően a miniszter a törvény teljes szigorának alkalmazását igéri.

A kir. tanfelügyelők iskolalátogatásának aránya még mindig nagyon távol áll attól, hogy minden iskolát évenként legalább egyszer meglátogatnának. Ez azonban az úti átalány és tanfelügyelőségi személyzet felemelése

után volna csak várható, a mit a pénzügyi helyzet nem enged meg. A kir. tanfelügyelők az 1893/4. tanévben fennállott 16,881 népiskola közül csak 6334-et, az iskolák 37·61%-át látogatták meg. Az állami ellenőrzésnek ez a módja különösen alkalmazandó volna a legtöbb kifogás alá eső görög kel. és görög kath. iskolákkal szemben; és épen itt mutatkozik a látogatásban nagy fogyatkozás.

Igy is azonban egy-egy tanfelügyelő átlag 73 napot töltött el látogatásokkal. Az irodai munka is folyvást szaporodik, egy-egy tankerületre átlag 2465 ügydarab esett; az ügyforgalom pedig az országban 14,019 dbbal emelkedett; mint a közigazg. bizottságok előadói, a tanfelügyelők 16,459 ügydarabot referáltak. E folyvást növekvő bajokon rendszerváltoztatással óhajt a miniszter segíteni.

A tanítóképző-intézetek viszonyaira is még lehetőleg visszatérünk ismertetésünkben.

KÖZÉLETÜNK.

Követendő példák.

E becses lap 44-ik számában fenti cím alatt volt szerencsém, t. Szerkesztő úr nagybecsű engedelmevel, a *csermői ev. református templom és iskola* építése alkalmából felmerült némely közérdekű dolgot elmondanom, s most, hogy a nov. 1. óta begyűlt 228 frt 30 krról be akarok számolni, ismét ily címen kérek helyet t. Szerkesztő úrtól, mert úgy a nov. 17-én lefolyt templomszentelési ünnepély, mint a befolyt kegyes adományok „*követendő példák*” szolgálhatnak arra nézve, hogyan kell egy sok felekezeti s nemzetiségű helység lakóinak s főképp vezetőinek egymás hitét megbecsülni s e becsülésünket tettel is megmutatni.

És itt kitérésül legyen szabad megjegyezmem a Nagy Sándor úr tudósítására (lásd e lapok 47-ik sz.), hogy — bár köszönöm jóakarátát — a reám pazarolt, de meg nem érdemelt dicséretet helyett jobb szerettem volna az ő általa is „*magasztosan lélekemelő*”-nek nevezett ünnepély bővebb leírását olvasni. Az — úgy hiszem — többet használt volna a *köznek* s talán nekem is!

Az ünnepély lélekemelő volta ugyanis főképp abban állott, hogy a hat református lelkeszszel ott volt a nagyszalontai egyházmegye érdemdús esperese is, kinek valóban magas szárnyalású felavató imája alatt (minek hatását a *kitűnő előadás* csak fokozta), nemcsak mi csermői reformátusok hullattunk örömkönyeket, hanem az itt és vidéken lakó *r. katolikus, g. keleti, ágostai hitvallású és izráelita* vallású polgártársaink velünk könyezve imádkoztak! S hogy ez egyetértés nem pusztán szó, az is mutatja, hogy az ünnepélyt egy 30 terítékű közebed követte s este a *Casinóban* fényes bál volt, mely *99 frtot* jövedelmezett az egyház javára. Mindezt nem azért hozom fel, mintha természetesnek nem tartanám az ily egyetértést, hanem csak azért, hogy annak az ünnepélynek igazi értékét annál jobban lássa a t. olvasó!

November 1-je óta az alábbi adományok érkeztek hozzám:

Karczag városa 10 frt, Mező-Túr 10 frt, Kaffai János gyűjtése (Makó) 2 frt 50 kr., Nagy Sándor ágyai lelkesz úr gyűjtése 6 frt 50 kr., ehez járultak: Nagy Sándor 2 frt, ágyai egyház 3 frt, Varga Károly 1 frt, Posta Lajos 50 kr.; mező-túri egyház 10 frt, Gyanta község 5 frt, König Ernőné úrnő gyűjtése (Beél) 17 frt 30 kr., Zsoldos Ferencz (Szentes) 5 frt, Csorvás község

5 frt, s a kit külön is érdemes kiemelnem, *Müller Vilmos* csermői (nem ref. vallásu) birtokos úr, ki sokak előtt lehet „követendő példa“, 40, azaz negyven forintot adományozott. Továbbá Nagy Imre (ujból), Székely Ádámné, Nagy Sándor, Czirják György, Gecser Gábor, Nagy Imréné, Nagy József, Nagy Lajos 1—1 frtot. A szentelési bál jövedelme 99 frt. Ez alkalommal felülfizetni szívesek voltak: Fábrián László (Arad) 10 frt, Czárán Gyula (Menyháza) 5 frt, báró Solymossy Lajos (Apatele) 5 frt, Kócsa Károly (Pankota) 2 frt, Széll Kálmán (N.-Szalonta) 1 frt, Vályi László (Barakony) 1 frt, Baczoni Kálmán (Apáti) 2 frt, Hancz Gyula (Apáti) 1 frt, Sánka Lajos 8 frt, Monti Alajos 2 frt, dr. Borsos Béla (B.-Jenő) 1 frt 50 kr., Vas Antal, Mauró József 1—1 frt, Bittó Ferenczné (Budapest) 5 frt, Vertán Ernő 2 frt, Nacht Viktor 1 frt, Steigenberger Mihály 2 frt, özv. Szilágyi Sándorné 2 frt (B.-Sebes), Kanyó Lajos 1 frt, Rauch Alfonz 2 frt, Lovassy Ferencz (Uj-Bátor) 10 forint, Bartók Dániel, Sármezey Árpád, Szaniszlai István, Pálfi Albert, Sebes Gyula (F.-Tót), Hunyadi László f.-tői lelkész urak 1—1 frtot.

Ugy az egyesek, mint testületek fogadják az építkező kis egyház nevében hálás köszönetünket!

Ugyanitt mondok forró köszönetet azoknak is, kik a szentelés alkalmából becses soraikkal engemet fölkeresni szívesek voltak!

Istennek lelke legyen velünk!

Csermő, 1895. decz. 21.

Vadas Gyula,
ev. ref. lelkésztanító.

Alkalmi beszéd.*

Elmondattott a csermői templom és iskola felavatási ünnepélyén.

Ez ujonnan épült templom és iskola felavatása kettős hálaünnepély a csermői református leányegyháznak, t. gyülekezet!

Nemcsak azért adnak most hálát ennek a leányegyháznak tagjai a jó Istennek, hogy az ő kicsinységük és erőtlenségükben így megdicsőítette Ő szent Felsege a maga nagyságát és a maga erejét, *ennyire* segítvén őket, hanem hálát adnak űk most egyszersmind az ez évi gazdag gabonatermés- és bő szüretért is, a minden áldások osztogatójának. Ezért, e czélből terített meg most a szeretet vendégségének ez az asztala. Ez az asztal, a mely mellett itt megállottam, a szeretet vendégségének asztala tehát, t. ünneplő gyülekezet.

Engedjék meg — kérem, — hogy a szeretetről, a szeretetnek építő erejéről és nagy hatalmáról szóljak a szeretet vendégségének asztala mellett.

Isten szeretetből teremtette a mindenséget s a szeretet karjainak erejével tartja fenn azt, hogy a semmi-ségnek ölébe ne dőljön roskadozva vissza. A természeti világrend alapja, fentartó oszlopa, a természeti világnak éltető lelke: a szeretet. Ezt a szeretetet tette Jézus is az erkölcsi világrendnek alapjává, fentartó oszlopává, éltető lelkévé. Ugy szerette Isten e világot, hogy az ő egyszülött fiát adta érte. Isten egyszülött fia úgy szerette az emberiséget, hogy saját életét áldozta oda váltságul érte. Oh milyen dicső, milyen nagyjelentésű szó tehát ez az egy szó: szeretet!

Vedd a szeretetet ki a mindenségből,
Nem marad ott semmi, — a világ összedől.

* A szerző kívánatára közöljük.

Szerkesztő.

Szeretet hinti be örömvirágokkal az élet tövises ösvényét. A szeretet az a mosolygó tavasz, melynek szelid lehellete fényt, életet áraszt a nagy mindenségre; felékesíti a kopár pusztákat s zöld szőnyeget borít még a sirhalmokra is, öntözvén azokat a kegyeletnek és a hűségnek meleg könyeivel.

Ott, a hol a szeretet napja nem mosolyog; rideg, kietlen az élet, mint az északi sarkvidéken, melyet örök fagy, örök hó és örök jég kérge borít. Az a szegletkő, a melyen a Krisztus anyaszentegyháza felépült, tovább építhető és fenttartható, nem más, hanem a szeretet. Új parancsolatot adok néktek, mondá tanítványainak azon az éjszakán, a mikor a szeretet vendégségét szerzette, hogy „egymást szeressétek!“

„Egymást szeressétek!“ Magasztos igéi ezek az emberiség nagy barátjának, idvezítőjének. Oh vajha megtestesülnének ezek az emberiségnek szívében, megtestesülnének az emberiségnek életében! Akkor — bizonyára — nem folyna annyi embervér s nem áztatná annyi könny ezt a bus tekét, a földet. Akkor a hatalmas nem nyomná el a gyengét; az ármány és az erőszak nem tiporná el az ártatlant, akkor az irigység, a rágalom és a gyűlölet nem lehelne undok viperaként mérget embertársára; akkor a bosszu nem oltaná öntestvérének vérében lángoló tüzét.

Akkor egy érzés, egy törekvés lelkesítené a népeknek millióit: *békében élni, munkálkodni és jöltenni!*

Ez volna nagy célja a Krisztus evangéliomának. Erre kellene törekedniök mindazoknak, a kik Krisztus követőknek, keresztyéneknek nevezik magokat.

* * *

Oh de így volt-e ez eleitől fogva, így van-e ez most? Volt idő, kedves atyámfiai! a mikor a szeretet apostolainak a főpapoknak nyomása alatt állott törvényhozás *megégetendőknek* mondotta ki Magyarországon a lutheránusokat. Volt idő, a mikor magok a szeretetnek apostolai, a főpapok, börtönöket építettek, máglyákat rakattak, pallosokat köszörültettek azoknak kiirtására, a kik nem az ő egyházuk templomaiban imádták az Istent.

És ma, a szeretet törvényének kiadása után közel két ezer esztendővel, hogy állunk-e tekintetben? Ime itt van egy magát keresztyénnek nevező ember, ki lakozik a gyűlölségnek hideg kigyói között, nézzétek, oh nézzétek őt, most épen embersziveket marcangol. Ott egy másik, a ki embertestvéreinek szerencsésjébe harap tajtékoz fogakkal. Itt egy harmadik, a ki embercsaló s szívtelenül szűrcsöli ki embertestvéreinek utolsó verejtékeit is. Ott egy negyedik, a ki népigázó s a kinek kegyetlenkedéseiről ezer meg ezer sírok kiáltoznak, azok a sírok, a melyek alatt véres hamvai nyugosznak az ártatlanul kivégezetteknek.

Ime világosan tanítja az Irás, hogy Isten nem személyválogató s hogy Isten előtt kedves mindenki, valaki csak az Ő akarata szerint cselekszik; és mégis van olyan egyház (hitfelekezet), a mely *egyedül idvezítőnek* tartja magát s kizár az örökélet és öröküdvösség hazájából minden más egyházhoz tartozókat.

És nincsenek-e nálunk magokat *hazafiaknak* nevező egyháznagyok, nagy befolyású világi férfiak is, akik a magyar országgyűlés által alkotott s a magyar király által szentesített legujabb reform törvényeket alárendelik a Vatikán által alkotott dogmáknak s azoknak az alapján állva, döngetik bástyáit a közművelődés erős várának, a legujabb reformtörvényeknek? Vajjon a krisztusi szeretetnek lelke vezérli-e ezeket és az ilyeneket? Nem, egyáltalában és semmiképen nem!

És vajjon a krisztusi szeretetnek a lelke vezérli-e azt a népet, mely a saját fajához tartozó testvérét gyűlöli csak azért, mert ez czirillbetűkkel ír, amaz pedig latinnal, . . . Ő katolikus, amaz orthodox?! Vajjon a krisztusi szeretetnek szolgálatában állanak-e azok a birodalmak, országok és nemzetek, a melyek sokkal többet költenek manapság öldöklő fegyverekre, hadiszerekre, mint a közoktatásügynek, a közművelődésnek előbb vitelére?! Nem, egyáltalában és semmiképen nem!

Egy zászlónak kellene lenni csak, a mely a népek, nemzetek, a hitfelekezetek küzdjenek, harcoljanak, előre törjenek, Istenért, egyházért és hazáért, s ez az egy zászló a szeretet és béke fehér zászlója lehetne csak.

Mikor lesz az, hogy a különféle nemzetiséghez, valláshoz és hitfelekezetekhez tartozó népek élégetik majd a szeretet oltárán a gyűlölet véres lobogóját?! Akkor, mikor megértik mindannyjan, hogy ők egy ugyanazon mennyei Atyának a gyermekei, tehát testvérekül tekintik, mint testvérek szeretik majd egymást. Mig ez az idő el nem jön: nem jön el Isten országa ezen a földön!

De kérditek is talán már, hogy mikor fogok szólni a szeretetnek építő erejéről és nagy hatalmáról? mert hiszen erről még mitsem szólottam, pedig az idő már nagyon előre haladott. Rövid leszek már! Mikor a gyűlölet romboló erejének pusztító hatalmának *sebeit* felmutattam: tulajdonképen a szeretetnek építő erejéről és nagy hatalmáról szólottam akkor, kedves atyámfiai. Minden ékesen-szólásnál szebben beszél a tett.

Ha rámutatok azon tettekben tündöklő szeretetre, a melylyel ti nem egy nemzetiséghez, nem egy hitfelekezethez, nem is egy valláshoz tartozó csermői lakosok egymás iránt viseltettek a multban, viseltettek a jelenben: minden ékesen-szólásnál szebben érthetőbben szoltam, a szeretet vendégségének azon asztalánál, a szeretetnek építő erejéről és nagy hatalmáról.

Ez a templom, a melybe ma nagy örömmel jöttünk be, hogy felavassuk ezt, és az ezzel kapcsolatos iskola, nem épült volna fel az Urnak 1895-ik esztendejében, ha a Csermőn lakó római katolikusok, görög nem egyesült románok és mózesvallásúak nem segítettek volna hordozni az építés terhét, a reformátusoknak. Ezek magokra hagyatva, önerejükre támaszkodva, még most nem építhették vala fel ezeket semmi esetre sem. A nagy szeretetnek ezt a magasztosan nemes tényét felemlítve: minden ékesen-szólásnál szebben érthetőbben szoltam, a szeretet vendégségének ezen asztalánál, a szeretetnek építő erejéről és nagy hatalmáról. E templom és iskola felépítésénél egy érzés, egy törekvés lelkesítette Csermő összes lakosait; egymást szeretni, egymást boldogítani.

Oh milyen jó, milyen gyönyörűség dolog is a különféle nemzetiségű, nem egy hitfelekezetű, nem is egy vallású lakosoknak szeretetben együtt lakásuk! . . . olyan az, mint a Henmon hegyének harmatja, vagy mint az, mely a Sion hegyére száll, mert ott, a hol ez így van, parancsolja az Ur, hogy legyen áldás, legyen békesség, mind ez időknek végéig.

Itt, a szeretet vendégségének asztala mellett hirdetek nektek Csermő lakosai nagy örömet, mely az egész népnek öröme léssen: szeretetben, békességben együtt-lakástokért megáld titeket, áldjon is meg mindnyájatokat az Isten!

Nagy Sándor,
ágyai ev. ref. lelkész.

IRODALOM.

Régiségek.

Vecsei P. István „Magyar geografiája. Ez egész világ négy részeinek rövid leírása, mely a külső dolgok olvasásában gyönyörködő magyarok kedvéért még 1741-ben Pécsen irattatott volt, most pedig számtalan hibáitól megjobbítván, megbővítette:

Zanathi József, Szatmárvármegye perceptor. Nyomatott Nagy-Károlyban. A m. n. nagykárolyi gróf Károlyi Ferencz typographiájában 1757. Sz. N. Pap István typogr. által.

E könyv 485 oldalra terjed.

Megelőzi az országok leírását „Rövid és sommás általmenetel a Geographiára.” Hasznos és czélszerű magyarázat ez a geographiára.

Első rész Európa, második rész Ásia, harmadik Afrika, negyedik Amerika vagy újvilág.

Legterjedelmesebb leírás van Európáról. Forgattam, kutattam, mit találok hazánk leírásáról; vajmi keveset találtam. Az országok leírásánál ennyi van: Napkeletre országok: Prussia, Lengyelország, Muszkaország, Magyarország, a magyar korona alá tartozandó tartományokkal együtt.

Végre találtam egy jegyzéket Muszkaország leírása után: „Itt volna helye, hogy Magyarországról és hozzá-tartozandó tartományairól is szóllanánk, de bizonyos okoktól indítván, Magyarországról való traktánkat ezen könyvnek csak a hátuljára magános egy bizonyos traktában fogjuk tenni.”

Ez említett trakta e könyvben nincsen. Hihető, hogy egy külön könyvben van megírva. Erről semmi tudomásom nincs.

A városok leírásánál találtam reformált egyházunkat, iskoláinkat érdeklő adatokat, melyeket előszámlálok. Jelesül:

Belgium:

Lejda, szép kies város. Híres ebben az akadémia, melyben két erdélyi magyar diákok igen gazdagon tápláltak. Ez akadémia a hollandiak között legelső, benne a professorok leghíresebbek és legtudósabbaknak tartatnak. Régibb időben nagy számmal látogatták reform. ifjaink.

Utrecht, a Rajna mellett, híres akadémiajáért, melyben jeles magyar diákok szoktak példás kegyességgel tápláltatni. E városban nyomtatják 1730 óta a magyar bibliát a kálvinisták számára. Ugy emlékszem, az itteni alapítványt két theologus hazánkból jelen korban is élvezi.

Franckera, igen szép akadémiaja vagy, holott is példás a belgáknak a magyarokhoz való munkás szeretetek. Itt tanult a többek közt 1781-ben Váradi Sámuel kis-újszállási lelkész.

Gröninga, szép akadémiaja vagy, melyben a magyar diákokat ajándékon táplálják.

Helvétzia.

Basel. A kálvinisták számára 1750—51-ben a magyar bibliát itt nyomatták ki a magok pénzén, 2,400 magyar forintokat fizetvén egy Imhof Rudolf nevű typographusnak Sz.-Németi Pap István Török Ferencz társával együtt. Közlő bir itt nyomtatott bibliát.

Tigurum v. Zürich. Van híres akadémiaja, holott esztendőnként 3 magyar diákot tart a magistratus.

Geneva. Nagy, szép, erős város, híres ref. akadémiaja. Kalvinus János 1536-ban idejövén, mind élő nyelvvél, mind pedig írásával a dolgot annyira vite,

hogy mind a városban, mind az egész Európában levő reformátusok gyakran hivattanak az ő nevével Kálvinistáknak. Meghalt 1564-ben, életének 55-dik esztendőjében.

Németországban létező sok protestáns akadémiákról van említve e könyvben, de hogy magyarországi reformátusok javára volna alapítvány, egy szó sincs, pedig több városokban voltak.

E külföldi alapítványok mely állapotban vannak jelenben, közlő biztosan nem tudja. Közhasznú lenne, ha egy hírlapi cikk felmutatná mind a régieket, de megszünt, mind a jelenleg létező alapítványokat.

Ha főiskolánk könyvtárának nem volna meg ezen könyve, szívesen odaajándékozom.

Kis-Ujszállás, 1895. nov. 27.

Keszi Hajdu Lajos.

Szalay József nagybecskereki lelkész az általa már négy év óta szerkesztett „Keresztyén“-t, a jövő évben is fentartani óhajtja. Ez a népies vállalat idáig havonként félíven jelent meg s egész évi előfizetési ára egy korona, sőt 10—20 példányig 80 fillér, 20—30 példányig 60 fillér, 40 példányon felül pedig egész évre 40 fillér. Általában véve missiói tartalmú és jellegű közleményeivel, a keresztyéni buzgóság ápolására és terjesztésére törekszik. Jövőre azonban, ha az előfizetők száma megnövekednék, kibővítené még egy félíven, hogy egészségügyi, gazdálkodási és nevelésügyi dolgozatokat, sőt a világ és hazánk érdekesebb eseményeiről szóló tudósításokat is közölne.

Ugyanő egy templomi beszédet is adott ki Spurgeon után „Az Isten üdvigazsága“ címmel. A 12 oldalra terjedő füzetke ára 5 kr. Kár, hogy a különben szép gondolatokkal, igaz mondásokkal teljes beszéd, az angol és németes mondatszerkezet gyakori ismétlődése miatt kevésbé élvezhető. Például csak ezt az egy mondatot idézzük: „A hol a hit erős, ott megvan neki a jövőbe látás tehetsége.“ A nép nem igen érzi meg azt sem, mi az a „szolid dolog.“ Épen ilyen idegenszerűség jellemzi a szintén öt kr-ért kapható „Keresztyén missiói énekes“-t, melyben 39 missiói dallam szövege van egybegyűjtve Sankey után. „E missiói énekesből énekelnek N.-Becskeken Szalay lelkész lakásában minden vasárnap és csütörtökön este 7—8-ig az összejűlték. Mely házi összejűvetelre mindenkit szívesen lát a házigazda“ így szól a záradékul közlött „szíves meghívás.“ E missiói énekeknél sokkal szebbek, építőbbek és üdvösebb hatásuk a mi remek zoltáraink és egyes dicséreteink. Maradjunk hívek ezekhez.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület 1895. szeptember 21—26. napjain Debreczenben tartott második gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta Tóth Sámuel, egyházkerületi főjegyző. A 279 lapra terjedő vaskos füzet tartalmát ismertetnünk fölösleges, miután a jegyzőkönyv minden lelkészi hivatalhoz megküldetik. Csupán annak megemlézésére szoritkozunk, hogy az egyházkerületnek az 1896. évre való költségelőirányzata szerint, a közgazgatási pénztár összes kiadása 11,141 frt 86 kr. fedezete 13,404 frt 14 kr., a felesleg tehát 2262 frt 28 kr. A német tábornok alapítvány kiadása 80 frt, (40—40 frt ösztöndíj két főisk. tanulónak), fedezete 221 frt 58 kr., felesleg marad 141 frt 58 kr. Tűzkármentesítési pénztár kiadása 1917 frt 73 kr., fedezet 9054 frt 76 kr., feleslegül marad 7137 frt 03 kr. Egyházkerületi segélyalap fedezete 46 frt 07 kr., kiadása nincs. Siteri gróf Vay Ábrahám alapítvány, kiadása a

siteri lelkésznek és két tanítónak 63 frt és 20 kr. költség, fedezet 65 frt 86 kr. Szilassy alapítvány, kiadás segélyezésre és költs. 101 frt, fedezet 236 frt 10 kr. felesleg 135 frt 68 kr. Folyamodók pénztára, kiadás 81 frt, fedezet 123 frt 68 kr., felesleg 42 frt 68 kr. Elemi iskolai kézikönyvek pénztára, kiadás 9260 frt 30 kr., fedezet 13,387 frt 76 kr., felesleg 4127 frt 46 kr. Révész Imre emlékalapítvány, kiadás nincs, fedezet 186 frt 03 kr (4450 frt kamatja). Méliusz szobor-alap, kiadása nincs, fedezet 7 frt 59 kr (189 frt 84 kr. kamatja). Gymnasiumi felügyeleti pénztárnál kiadás 3433 frt, fedezet 3885 frt 33 kr., felesleg 452 frt 33 kr. A nem teljes gymnasiumok tanárkarainak egyházkerületi képviseltesét fedező pénztár kiadása 60 frt, fedezet 153 kr., felesleg 55 frt 53 kr. Zsinati pénztár megszüntetett. Könyvradományok pénztáránál kiadás 65 frt 40 kr., bevétel ugyanannyi. Baldácsi alapítvány kiadása 2503 frt, fedezete 2531 frt 16 kr., felesleg 28 frt 16 kr. Csekélyebb fizetésű lelkészek javadalmazására szolgáló alap kiadása 746 frt 43 kr., fedezete 3949 frt 09 kr., felesleg 3203 frt 66 kr. Révész Bálint püspök emlékére szolgáló alap, kiadása nincs, fedezete 88 frt 74 kr. (2218 frt 53 kr. kamatja). Egyházkerületi lelkészi gyámintézet, kiadása nincs, fedezet 491 frt 59 kr., és 1000 frt reménybeliség. Függgelékül fel van véve a nagy-muzsalyi egyház tőkesegélye 65 frt kiadással és ugyanannyi fedezettel s végül a dancsházai egyház tőkesegélye 39 frt kiadással és ugyanannyi bevétellel. Az összesítés szerint az egész fedezet 47,964 frt 37 kr., kiadás 29,556 frt 92 kr., felesleg 18,407 frt 45 kr.

Irodalmi esemény számba vehető az Athenaeum Képes Irodalomtörténete-nek befejezése, a mi a most megjelent utolsó (37.) füzettel tényleg megtörtént. A két vaskos kötetre terjedő munkát, a magyar irodalomtörténet munkásainak egy nagyobb társasága írta, szám szerint 41 en. Így egyfelől minden egyes cikk oly szakember tollából kerülve ki, kinek az illető tárgy sajátlagos tanulmányai körébe esik, ez a mód, megbízhatóság és alaposság tekintetében is biztosítékot nyújt. Mindamelllett, mint Beöthy zolt. főszerkesztő is megjegyzi az előszóban, az egyes cikkek terjedelmében, sőt némileg a felfogásban is mutatkoznak egyenlenségek, melyeken a szerkesztőségnek segíteni bajos, vagy épen lehetetlen volt. E nehézségeket a remélhetőleg mielőbb szükségesnek bizonyuló újabb kiadásban el lehet osztalni, a mikor is az egyöntetűség nagy mérvben fogja emelni, e különben alapos szakkészültséggel jeleskedő írók tollából kikerült művet. A két kötet szövegeképei, szám szerint 499 és külön műmellékletei, összesen 74, sikerülten magyarázzák és élénkítik a szöveget s becsületére válnak a hazai műiparnak is. Köszönet és elismerés illeti meg az áldozatkész kiadótársulatot, méltó babér a főszerkesztőt Beöthy Zsoltot és a másodszerkesztőt dr. Badics Ferenczet, a kinek a mű sikeréért Beöthy Zs. a legmelegebb elismeréssel adózik az előszóban. A két kötetes mű diszkötésben 18 frt-ért kapható minden könyvkereskedésben. Ajánjuk a mivelt magyar nép megérdemelt pártfogásába.

Szalay—Baróti, a „Magyar Nemzet Története“ című munkájából most jelent meg a közben kimaradt 22. füzet, mely Nagy Lajos uralkodásáról tárgyal. A füzet melléklete remekül reprodukálja Benczúr Gyulának azt a „Hunyadi László bucsuja“ cz. híres festményét, a mely a nemzeti muzeum képtárának becses díszé. A szövegbe nyomott illusztrációk is nagy számuk, és

egy-től-egyig igen érdekesek. E millenáris vállalatból az I. kötet remek díszkötésben már kapható és nemsokára a II-ik kötet megjelenésével a munka fele teljesen készen lesz. A megrendelések a kiadó céghez intézendők. Wodianer F. és fiai Lampel R. Budapest. Andrászi u. 21.

Millenniumi történet. Az Athenaeum r.-társaság kiadásában megjelenő A magyar nemzet története című tíz kötetes nagy munkának (millenniumi kiadás) az imént megjelent 45. és 46. füzetével a harmadik kötet („Az Anjouk kora”) folytatása rövid időre megszakított a mennyiben 47. és 48. füzetek a félben maradt második kötet („Az Árpádok kora”) folytatását képezik. Az Athenaeum r. társaság azonban akként intézkedett, hogy ugy a második, mint a harmadik kötet rövid pár hónap alatt teljes befejezést nyerjen. Ezekben a második kötethez tartozó füzetekben Marczali Henrik egyet. tanár III. Béla uralkodását, Halics elfoglalását és a kereszties hadjáratok történetét ismerteti. A IV. könyv „A rendi alkotmány kezdete” címet viseli és Magyarország állami, társadalmi és gazdasági életének új korszakába vezet bennünket, leírván Imre király és Endre herczeg életét, valamint a magyar állam területének a Balkán felé terjedését stb. A következő fejezetek az egyház és az állam közötti viszonyról, II. Endre adományozásairól, a magyar drámairodalom egyik legklasszikusabb alkotásának történelmi alapjáról, Gertrud királyné megöletéséről Bánk bán által, végül a II. Endre alatti kereszties hadjáratok történetéről szólnak. Ez a korszak talán legmagasabb volt hazánk történetében, mert a most már hatalmasan kifejlődött nemzeti öntudat erős ellenállást fejt ki a hatalma delelőjén levő papaság és az európai idegen áramlat befolyása ellen. Ezekben a füzetekben is egymást érik a szebbnél szebb műmeléletek, szövegek, a melyek közül ki kell emelnünk a legrégebb magyar kodexnek, melyben egyszersmind a legrégebb magyar nyelvi emlék a „Halotti beszéd” foglaltatik, a deáki misekönyvnek kánon előtti képét és annak a lapjának fénynyomatát, melyen az őrségi naptár augusztusi hava van, már Szent-István magyar király neve napjával. Az egyes füzetek ára 30 kr. Előfizetés negyedévre (12 füzet) 3 frt 60 kr., félévre (24 füzet) 7 frt 20 kr. Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

ADATOK

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

2. A szemlaci ev. ref. egyház monografiájához.

(Aradr., nagy-szabolcsi egyházmegye.)

A szemlaci ev. ref. egyház új keletű. Alapított az 1838-ik évben a Balmaz-Német-Ujvárosról 1825—1841. években körülbelül 80 család 300 lélekkel ide költözött lakosok által. Első években az itteni ev. ágost. vallású már szervezett egyházban közösen éltek, míg 1838-ban tőlök elválván, önkéntes kivetés útján beltelket vettek s rajta egy kis imaházat építettek. Akkori esperes Balogh Péter ezt látván, e parányi egyháznak azt az elfelejtetlen jót tette, hogy az akkori M. Királyi Helytartóságánál Maroson vizimalom építhetési engedélyt eszközölt. A malom megindult 1840. évi aug. 16-án, költségeit saját jövedelmével 5 éven át törlesztvén. S így csak az 1846. évben kezdett az egyház számára jövedelmezni.

1848. évben parochiát épített.
1852. „ malom újra épített.
1856. „ ½ sectio földet vett (16 kat. hold).
1858. „ ismét ½ sectio földet vett.
1862. „ iskolának való beltelket vett.
1867. „ új iskolát s tanítói lakot épített.
1868. „ malom harmadszor újra épített.
1881. „ malom negyedszer újra épített.
1884—1885. évben templom épített.

És mindezt nemcsak a malom és a föld jövedelméből, hanem az egyháztagnak által az egyház körüli munkának ingyen teljesítése által érte el, minden más segítség nélkül.

Egyidejűleg önkéntes adakozás útján oly tőkét gyűjtött össze, melynek kamatja a tanítói tandíjt és a szorgalmasan tanulók jutalmazása is fedezik.

Nyelv az egyházban magyar és német egyformán.

Az 1895. évben az egyház így áll általában:

Lelkek száma 550, 85 ház — 60 lakó — 410 hold föld, 52 kapa szőlő, 100 iskolába járó gyermek. Az egyház összes vagyonának értéke, pénzben számítva, 15,257 frt 84 kr.

Lelkészek működtek: 1838-tól Tatay István, 1841-től Tisza József, 1845-től Bedrich József, mai napig.

Tanítók működtek: 1838-tól 1856-ig a lelkészek, fentebbiek; 1856-tól Szikszay Lajos, 1858-tól Zsenaty Ferencz, 1871-től Csizsok Frigyes, 1875-től Schladt Imre, 1890-től Juhász József.

Imé! ez új egyház fejlődése — az 1838-tól 1895-ig, vagyis 57 év alatt — gyökerétől torony csillagáig, önjerejével és az Isten segítségével. Aldott légyen szent neve. Szemlakon, 1895. nov. 20-án.

Bedrich József,
ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Karácsoni ünnepély.** A Debreczen városában ez évben megnyílt országos tanítói árvaház első karácsona lélekemelő és kedves ünneplés által lett emlékeztetéssé az ott elhelyezett növendékekre nézve. Karácson estjén és karácson másodnapján délután, díszes hölgyközönség jelenlétében, a növendékek alkalmi éneke után Eötvös K. Lajos tanfelügyelőnek „A nonfoglalás ezer év előtti” című csinos kis szindarabját adták elő szintén maguk a növendékek, melynek végeztével Eötvös tanfelügyelő tartott buzdító és tanulságos alkalmi beszédet. Azután következett a karácsoni ajándékok kiosztása, a mi alig elképzelhető örömet okozott a szegény árva gyermekeknek. — A szép ünnepély létesítése Orelt árvaházi igazgatónak, Bartha árvaatyának és a minden jóban buzgólkodó tanfelügyelőnek érdeme. Az ünnepély lefolyását Simonffy polgármester, Wolafka r. kath. püspök és Csiky Lajos theol. tanár nagy lelki gyönyörűséggel nézték végig. Kár, hogy lelkészeink közül senkinek sem lehetett alkalma ebben a gyönyörűségben osztozkodni.

— **A debreczeni lelkészválasztás ügyében** előbb deczember 30-ikára összehívott egyházmegyei bíróság január 9-én fog összeülni, hogy ítéletet mondjon, mint-hogy Dávidházy János esperes, több oldalról felmerült akadályok miatt, a bíróság összejövetelét január 9-ikére volt kénytelen elhalasztani.

— Az „új rend” hatásáról az „Ev. Egyházi Szemle” írja: „Az Alföld egyik nagy községében, hol a magyarok a református, a tótok és németek az ág.

evang. egyházhoz tartoznak, a polgári házasság behozatala óta házasságra lépett öt református pár közül a polgári összehadás után csak egy pár ment a ref. templomba egyházi esketésre, ellenben az ág. ev. házaspárok kivétel nélkül, mind egyházi esküvel is megpecsételték frigyüket. Az ottani anyakönyvvezető akként nyilatkozott, hogy a tótokat és *németeket* nem is volna szükség egyházi kötelességökre figyelmeztetni, a nélkül is teljesítik; ellenben a református magyarokat hiába figyelmezteti kötelességökre. Ez bizonyára az új rendnek igen elszomorító hatása. De még elszomorítóbb az, hogy Bacs megyében egy *német* ág. evang. egyházban október és november hónapokban huszonhat új házasság kötött, és ezek közül egy házaspár eskettette meg magát egyháziilag a templomban.

— **Főiskolánk Gazdasági Tanácsa** a főt. püspöki hivatal megkeresésére e hó 18-án tartott ülésében tárgyalta h.-bagosi lelkész *Basa Bálint* ösztöndíj-alapítványának kérdését. Ugyanis a nevezett lelkész és neje, kik a bölcsészeti fakultás javára már korábban 1000 frtos alapítványt fizettek be a kollegiumi pénztárba, ezuttal 10 ezer forintot kívánnak újból ott elhelyezni 2-2 ezer frtjával gymnasiumi, tanítóképzői, jogakadémiai, theologiai akadémiai és tápintezeti és 1000 frtot bölcsészeti akadémiai ösztöndíjra. Az ösztöndíjat előzőekben megnevezett helyeken a koll. tanulóknak, mint főiskolai tanulóknak, ezek nem létében szegényesülő lelkészek fiai, továbbá néhány felsorolt közegben lakó szülők gyermekei; jogosultak nem létében pályadíjra tüzetik ki az alapítvány jövedelme, a mit azonban az alapítók életök tartama alatt a kollegiumi pénztár az ő rendelkezésükre fog kiszolgáltatni és így csak az alapítók halála után lesz az alapítvány ösztöndíj-célokra fordítható. A kollegium biztosítaná az alapítót, hogy 1896. jan. 1-én kezdődő évi költségvetésükben a kollegiumi pénztár kifizeti az alapítók kezéhez, félevenként előre. Természetes, hogy a koll. Gazdasági Tanács elfogadandónak találta az alapítvány feltételeit, s köszönetének és elismerésének adott kifejezést.

— **Gulyás Lajos** kis-új-szállási lelkész 55 frtos alapítványt tett a theologiai onképző kör javára „*Temetés*” című művének jövedelméből. Az alapítvány kamatait igen hosszú időn át tőkésített ki kívánja, s csak ha 100 frt lesz annak évi jövedelme, lesz az felhasználható.

— **Herglőcz Antal** fehér-templomi lakos 11 db. értékes és érdekes, ásatáskor lelt érmet és 1 db. középkori magyar gyűrűt ajándékozott kollegiumunk régiségtárának.

— **Nők a tudományos pályán.** Köztudomású dolog, hogy Wlassics miniszter a király legfelsőbb jóváhagyását eszközölte ki arra nézve, hogy bizonyos tudományos pályákra megkívánt képzettség megszerzése végett a nők is az egyetemre bocsáttassanak. E pályák, a melyeket a nők előtt egyelőre nyujtanának: az *orvosi, gyógyszerészi és tanári* pályák; de csak azon nők előtt nyitják meg ezeket is, a kiket erre tehetségök képesít s a kik ez alapon a kormánytól arra engedélyt nyertek. Az orsz. nőképző-egyesület körében mozgalom indult meg egy előkészítő *leánygymnasium* felállítására érdekében; a szervezeti előmunkálatok előkészítése végett egy bizottságot is küldöttek ki.

— **Az országos közoktatási tanács** eddig fennállott szervezetében megszűnt, miután azt Wlassics miniszter Ő Felségének 1895. november 8-án kelt

elhatározása alapján feloszlatta. A miniszter ez alkalommal a tanács mindenik tagjának buzgó munkálkodásáért köszönetét nyilvánította, a legközelebb kihirdetendő új szervezeti szabályok életbeléptetéséig pedig az átmeneti teendők ellátásával a tanács eddigi elnökségét bízta meg. Az új alapon szervezendő tanács a budget törvényerőre emelkedése után azonnal megkezdi működését. A tanács megalakítását illetőleg azt az eljárást fogja a miniszter követni, hogy mindenekelőtt az elnökség, azután az előadó tanácsosok neveztetnek ki s ezek meghallgatása után a többi tagok.

— **Az „Evangélikus Egyház és Iskola”** című lap szerkesztését-újévtől kezdve *Veres József* orosházi ev. lelkész és országgy. képviselő veszi át.

— **H. Kiss Kálmán**, nagy-körösi ev. ref. tanítóképző intézeti igazgató, főt. Kiss Áron püspökünk fia, buzdtó felhívást intézett a sárospataki főiskola tanuló ifjúságához, hivatkozva ennek ismeretes lelkészedésére, a mely a főiskola több üdvös intézményének volt megteremtője, ezuttal arra szólítván fel az ifjúságot, hogy a főiskola szépészeti muzeuma számára egy felekezeti tárgyú képet, *Csok István* tenetséges fiait festőművésznünknek *„falusi református urvacsora-ostás”* című kitűnő festményét gyűjtés útján vásárolják meg. Az ifjúság megszokott lelkészedése kétségkívül sokat tehet s a kijelölt cél is reálto arra.

— **A sárospataki főisk. „Irodalmi Onképző Társulat”** emléksobrot akar emelni Sárospatakon a főiskola díszes kertjében *Tompai Mihálynak*, a hozzánk és szívünkhöz annyira közel álló nagy költőnek, a ki azon főiskolában nyerte kiképzését s annak a főiskolának dícsőségére ott is munkálkodott. Azt hisszük, hogy nem szorul e szép és nemes törekvés a mi buzdtó szavunkra, hogy a ref. lelkészi kar és minden művelt ref. ember pártoló figyelmét megnyerhesse. Az adományokat *dr. Finkey Ferencz* sárospataki jogtanárhoz kell beküldeni.

— **Az erdődi ev. ref. fiók egyház iskola és templom építési költségeihez** ujabban a következő nemes szívű adakozók járultak kegyes adományaikkal: A H.-hadházi ev. ref. egyház hívei gyűjtés után 2 frt, a rápolti ev. ref. egyház hívei 1 frt 80 kr, a szentesi ev. ref. egyház 5 frt, a pelsőczyi ev. ref. egyház 50 kr. ugyanezen egyház lelkésze Nt. Szentpéteri Sámuel külön 50 kr, a szentesi takarékpénztár 5 frt, Makay Elek köröstarcsai ref. s.-lelkész 1 frt, Rébay Dezső uradalmi intéző úr Erdődről 10 frt, végül a n.-bányai ev. ref. egyház 10 frt. Mely nemes adományokért kisedd egyházunk nevében legmélyebb köszönetemet és hálámat nyilvánítom. Erdőd, 1895. évi Deczember hó 6-ik napján. *Virágh Mihály*, egyházi főgondnok.

TARTALOM-JEGYZÉK: Mit vétett Debreczen? B. L. — A mi abban a más világban sem változik. Ferenczy Gyula. — Tárca: Levéltári adatok. Gergely Károly. — Tanügy: A hazai népoktatás állapota a XXIV-ik miniszteri jelentés szerint. — Közéletünk: Követendő példák. Vadas Gyula. — Alkalmi beszéd. Nagy Sándor. — Irodalom. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez. 2. A szemlaki egyház. Bedrich József. — Külföldiek.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.

Tájékoztató utasítás

a magyarországi ev. ref. egyházak lelkészei és hívei részére a házassági jogról szóló 1894:XXXI.; — a gyermekek vallásáról szóló 1894:XXXII.; — és az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. t. cikkeknek f. évi október hó 1-én történt hatályba lépése folytán követendő eljárás tárgyában.

A magyarországi ev. ref. egyház f. év november 22-én tartott egyetemes konventja tárgyalás alá vevén a f. év ápril havában tartott konvent 25. sz. a. határozatával kiküldött bizottságnak. — a prot. püspökök javaslata s az egyes ev. ref. egyházkerületek által kibocsátott ideiglenes utasítások alapján, valamint a fentebb hivatolt törvények életbeléptetése óta szerzett tapasztalások figyelembe vétele mellett készült munkálatát, — lelkészeinknek és egyházuk híveinek eljárására nézve úgy a törvényekhez való alkalmazkodás, mint egyházi érdekek biztosítása céljából, következő Utasítást adja ki:

I.

Az egyházi esketésről.

1. §.

A leendő házasfeleknek az egybekelést megelőző *kihirdeléséről* az állami törvények, nevezetesen: a házassági jogról szóló 1894:XXXI. t. cz. 28. §-a és az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. t. cz. 2-ik fejezetének 45. és következő szakaszai s az ezekhez kibocsátott miniszteri utasítások 32. s további szakaszainak rendelkezései részletesen intézkednek, valamint a házasság törvényes megkötésére vonatkozó kellekekről is, — s ezekhez képest a házasság érvényességére nézve nem szükséges ugyan a házasfelek egyházi kihirdetése s egyházi összeeskütése, mindazáltal tekintve, hogy eddig is az egyházi kihirdetés és esketés nemcsak a házasság érvényességének kelleke, hanem egyszersmind a vallás és egyházi élet egyik ápolója is volt, — jövőre nézve pedig különös mód és alkalom arra, hogy általuk a felek egyházi érzületének és kötelmeinek bensősége erősítség, és tekintve ama körülményt, hogy a törvény (1894. évi XXXI. t. cz. 149. §) *a házasságkötésre vonatkozó vallási köteleességeket érintetlen hagyja*, — a miniszteri utasítás 67. szakasza értelmében pedig *a polgári tisztviselő a házasság megkötése után a házasulókat figyelmezteti, hogy a házasságnak előtte történt megkötésével vallási köteleességeiknek még elegendő nem tettek*, — és így magának a törvénynek és államkormányának is czélzata, hogy a polgárilag megkötött házasságok az egyház által is megkötessenek s a felek egyházas élete s vallásos érzülete ez uton is megnyilatkozhatassék, a mi csak úgy lehetséges, ha az eddigi gyakorlat a törvény keretén belől, az egyház és vallási érdekek sérelme nélkül fentartatik, — mindezeknél fogva *jövőre is fentartandó a házasfelek egyházi megeskütése, s előzetesen legalább egy ízben való egyházi kihirdetése*; — azonban az egyházi kihirdetés az egyházi egybeadásnak *nem multhatatlan feltétele*, melynél fogva

2. §.

A házasságra lépni szándékozó felek előzetes kihirdetését csakis *határozott kívánságokra*, s csakis a polgári anyakönyvvezető írásbeli „tanúsítványa“ alapján teljesítse a lelkész, a mikor

Tájékoztató utasítás

a magyarországi ev. ref. egyházak lelkészei és hívei részére, a házassági jogról szóló 1894:XXXI.; — a gyermekek vallásáról szóló 1894:XXXII.; — és az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. t. cikkeknek f. évi október hó 1-én történt hatályba lépése folytán követendő eljárás tárgyában.

A magyarországi ev. ref. egyház f. év november 22-én tartott egyetemes konventje tárgyalás alá vevén a f. év ápril havában tartott konvent 35. sz. a. határozatával kiküldött bizottságnak, — a prot. püspökök Javaslata, s az egyes ev. ref. egyházkerületek által kibocsátott ideiglenes Utasítások alapján, valamint a fentebb hivatolt törvények életbeléptetése óta szerzett tapasztalások figyelembe vétele mellett készült munkáját, — lelkészeinknek és egyházunk híveinek eljárására nézve ugy a törvényekhez való alkalmazkodás, mint egyházi érdekeink biztosítása czéljából, következő Utasítást adja ki:

I.

Az egyházi esketésről.

1. §.

A leendő házasfeleknek az egybekelést megelőző *kihirdetéséről* az állami törvények, nevezetesen: a házassági jogról szóló 1894:XXXI. t. cz. 28. §-a és az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. t. cz. 2-ik fejezetének 45. és következő szakaszai s az ezekhez kibocsátott miniszteri utasítások 32. s további szakaszainak rendeletei részletesen intézkednek, valamint a házasság törvényes megkötésére vonatkozó kellékekről is, — s ezekhez képest a házasság érvényességére nézve nem szükséges ugyan a házasfelek egyházi kihirdetése s egyházi összeesketeése, mindazáltal tekintve, hogy eddig is az egyházi kihirdetés és esketés nemcsak a házasság érvényességének kelléke, hanem egyszersmind a vallás és egyházi élet egyik ápolója is volt, — jövőre nézve pedig különös mód és alkalom arra, hogy általuk a felek egyházi érületének és kötelmeinek bensősége erősítették, és tekintve ama körülményt, hogy a törvény (1894. évi XXXI. t. cz. 149. §.) *a házasságkötésre vonatkozó vallási köteleességeket érintetlen hagyja*, — a miniszteri utasítás 67. szakasza értelmében pedig *a polgári tisztviselő a házasság megkötése után a házasulókat figyelmezteti, hogy a házasságnak előtte történt megkötésével vallási köteleességeiknek még eleget nem tettek*, — és így magának a törvénynek és államkormánynak is czélzata, hogy a polgárilag megkötött házasságok az egyház által is megköttesenek s a felek egyházas élete s vallásos érülete ez uton is megnyilatkozhassek, a mi csak ugy lehetséges, ha az eddigi gyakorlat a törvény keretén belől, az egyház és vallási érdekek sérelme nélkül fentartatik, — mindezeknél fogva *jövőre is fentartandó a házasfelek egyházi megesketeése, s előzetesen legalább egy ízben való egyházi kihirdetése*; — azonban az egyházi kihirdetés az egyházi egybeadásnak nem multhatatlan feltétele, melynél fogva

2. §.

A házasságra lépni szándékozó felek előzetes kihirdetését csakis *határozott kívánságokra*, s csakis a polgári anyakönyvvezető írásbeli „tanusítványa“ alapján teljesítse a lelkész, a mikor

tudniillik meggyőződött, hogy az illetők kihirdetés végett a polgári anyakönyvvezetőnél be vannak jegyezve.

3. §.

Az egyházi egybeadást csak az esetben teljesítheti a lelkész, ha a felek a polgári egybekelésről szóló hiteles „tanusítványt“, melyet az illetékes polgári anyakönyvvezető a törvény értelmében díj nélkül tartozik kiállítani, felmutatják, átadják. E tanusítvány az egyházközség irattárában megőrzendő.

Ily tanusítvány nélkül csak az esetben eskethet a lelkész (1894. évi XXXI. t. cz. 36. és 123. §§), ha az egyik házasuló fél, orvosilag igazolt, közel halállal fenyegető betegségben szenved, de ez esetben is mindkét házasulónak ki kell jelenteniök, hogy legjobb tudomásuk szerint köztök házassági akadály nem forog fent. Máskülönb, ha a lelkész az egyházi összeadást a polgári házasságkötést megelőzőleg teljesíti, vétséget követ el s 1000 koronáig terjedhető bírsággal s ismétlés esetén még ezen felül 2 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő (1894. évi XXXI. t. cz. 123. §)

4. §.

Az egyházi összeadás a jelenleg érvényes esketési rendtartás mellett történik, azon különbséggel, hogy a szokásban levő eskü előtti kérdések feleslegessé váltak.

5. §.

Polgárilag házasságra lépett keresztyén és nem keresztyén felek, ha e czélból lelkészeinknél jelentkeznek, egyházilag is összekötendők, s az eskü a nem keresztyén féltől is beveendő, erre nézve azonban a szent háromságra való hivatkozás nélkül.

6. §.

Az esketést s a házasság megáldását hitfelekezetünkhöz tartozó bármelyik fél illetékes lelkésze teljesítheti; elbocsátó, vagy hirdetési bizonyítvány előmutatására a más helyen illetékes házafél nem kötelezhető.

7. §.

Az egyházi összeadás legtermészetesebben mindjárt a házasság polgári megkötése után, tehát mintegy közvetlenül ahoz csatlakozva történhetik meg, annyival is inkább, mert a vonatkozó miniszteri utasítások 61. § egyenesen meghagyja a polgári tisztviselőnek, hogy a házasságkötés idejének megállapításánál kötelessége különös gondot fordítania arra, hogy a házasuló feleknek módjokban legyen még házasságok megkötésének napján, a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelességeknek eleget tenni.

Ha azonban bármely ok miatt ily időben meg nem történhetnék az egyházi összeadás, az, a később bármikor jelentkező házastársakra nézve is készséggel teljesítendő.

Az egyházi hirdetés nélkül egyházilag összeadott házaspár, *a mennyiben az iránt óhajtasukat fejezték ki*, az egyházi egybeadást követő vasárnap délelőtti istentisztelet alkalmával szószékből kihirdetendők.

8. §.

Azon házasulandó felek, kik a hirdetés alól való felmentésért a polgári hatósághoz folyamodtak, ez alkalommal értesítsék a lelkészi hivatalt is, hogy az egyházi összeadásra bejegyeztessenek.

9. §.

Az eddigi szabályoknak megfelelőleg, az egyházi összeadásnál, ezentul is két tanúnak kell jelen lenni.

10. §.

Kánonaink, protestáns rendtartásunk törvényei a házas felek egybeadásának rendes helyéül Istennek házáat, a templomot jelölik ki. Lelki gondozói tiszte a lelkészeknek azért oda hatni, hogy, rendes körülmények között, egyházunk eme rendtartása továbbra is megtartsák. A háznál, a család körében történő esketés ezután is a kivételek közé tartozik.

11. §.

Az egyházi összeadás bármely napon történhetik.

12. §.

Az állami törvények szerint megkötött és egyházilag is összeadott házasságra vonatkozó adatok, az erre a célra ezután is használható és lelkészeink által eddig is vezetett megfelelő anyakönyvbe irandók be. Az észrevételek rovatába a polgári anyakönyvvezető által kiadott tanusítvány száma, kelte bejegyzendő.

13. §.

Bár a válópereknel a visszas házasfelek *lelkészi békéltetése* nem képez többé törvényes kelléket, mindazáltal, tekintve, hogy a bölcs és a szeretetteljes lelkészi békéltetés sokszor vezetett és fog vezetni a házasfelek békességére, az ilyen értelmű s a cura pastoralis körében eső békéltetést a lelkészek a jelentkezőkkel jövőben is teljesítsék.

II.

A gyermekek vallása.

14. §.

Az 1894. évi XXXII. t.-cz. megfelelő szakaszai eltérvén az eddig érvényben levő törvényektől, a gyermekek vallására vonatkozólag eképen intézkednek:

Bevett, vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezethez tartozó házassulók, házasságok megkötése előtt egyszersmindenkorra megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeik valamennyien az atya, vagy az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek.

A megegyezés csak akkor érvényes, ha az királyi közjegyző, királyi járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt, a megállapított alakszerűségek mellett jött létre (1894. évi XXXII. t.-cz. 1. §.).

Megegyezés hiánya esetén, a gyermekek szülei vallását nemök szerint követik, illetve abban neveltetnek, a mennyiben ez a vallás a bevettek, vagy törvényesen elismertek közé tartozik (1894. évi XXXII. t. cz. 2. §.).

Az ilyen módon létrejött megegyezés később csakis az esetben változtatható meg, ha a különböző vallású felek közül valamelyik fél a másik házastárs vallására tér át, úgy, hogy a házasság ily módon egy vallásúak házasságává válik (1894. évi XXXII. t.-cz. 3., 4. §§.).

Ezen törvényben foglaltakkal ellenkező bármely szerződés, téritvény, vagy rendelkezés érvénytelen és semmi esetben sem bír joghatálylyal (1894. évi XXXII. t.-cz. 6 §.).

A jelen törvény életbeléptetése (1895 október 1.) előtt kötött házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve, azon törvény határozata marad érvényben, a mely az ily házasságok kötése idejében hatályban volt (1894. évi XXXII. t.-cz. 7. §.).

Az 1868. évi LIII. t.-cz. 13., 14., 15. és 18. §§-nak rendelkezései *a törvényesen elismert vallást követőkre* is kiterjesztve, hatályukban fenntartatnak (1894. évi XXXII. t.-cz. 8. §.), — de a 14. §, az 1894. évi XXXII. t.-cz. 3., 4. §§-ai értelmében való némi módosulás szerint.

15. §.

Minthogy az 1894. évi XXXII. t.-cz.-nek 1. §-a olyan, a mely a benne alkalmazott egyenlőségi és a lehető méltányossági elvek mellett is könnyen visszaélésekre szolgáltatathatna alkalmat és így protestáns egyházi életünk esetleges gyengítésére és hivei számának fogyaszására is vezethetne, azért figyelmes, körültekintő és fáradhatatlan lelki gondozási tevékenységünk kifejtése által oda kell hatnunk mindnyájunknak, hogy az új házasságoknál, mint leendő szüléknél, folyvást ébren és erőben tartsuk az egyházunk iránti szeretet és tántoríthatatlan hűség érzetét s ez irányban szükséges kötelesség tudatát, s különösen vegyes vallású házasság kötésénél igyekezzenek a lelkészek a gyermekek vallására és neveltetésére nézve oda hatni, hogy egyházunk érdekei mentől nagyobb mérvben biztosítottassanak

Arra nézve, hogy a lelkész biztos tudomást szerezzen a feleknek a gyermekek vallására vonatkozó egyezségéről, egyik alkalom az egyházi összeadásra való jelentkezés. Egyébként pedig igyekezzenek a lelkészek a polgári anyakönyvbe, illetve a polgári hirdetési könyvbe való betekintés kikérése mellett, legalább havonként egyszer tudomást szerezni a vallásunk és egyházunk érdekeit illető bejegyzésekről, anyakönyvi tételekről; csak így lesz lehetséges — a felek egyházi bejelentésének elmulasztása esetén is — úgy az egyházunkat illető tételek nyilvántartása, mint esetleg a felekezetközi ellenőrzés és orvoslás. Ha a betekintés az anyakönyvvezető által netalán megtagadtnék, tétessék ez iránt jelentés az illetékes egyházi főhatósághoz.

16. §.

Vegyes házásoknak, gyermekeik vallására vonatkozó megegyezése, az esketési anyakönyv észrevételek rovatába iktatandó.

17. §.

Maga az áttérés az 1868. évi LIII. t.-cz. 3—8. §-saiban körülírt módon megy végbe, azonban figyelembe veendő, hogy az egyik házastársnak a másik házastárs vallására lett áttérése által *egy vallásnak házasságává* lett házasságban, az áttért szülő nemebeli 7-ik életévüket már túlhaladott, de az 1868. évi LIII. t.-cz. 2. §-ában megszabott életkort még el nem ért gyermekek, a szülők közös vallására *csakis a gyámhatóság beleegyezése mellett térhetnek át.*

18. §.

A *törvénytelen* gyermekek anyjuk vallását követik, a mennyiben ez a vallás a bevettek, vagy törvényesen elismertek közé tartozik, ha az anya más bevett, vagy törvényesen elismert vallásra tér át, vagy ilyenbe belép, akkor a 7-ik életévet még be nem töltött törvénytelen gyermekei, az áttért anyát új vallásában követik.

A 7-ik életévet még be nem töltött, kir. leirattal törvényesített, vagy az atya által elismert *fiu*, az atyának a törvényesítést vagy elismerést követő, 6 hó alatt kijelentett kívánságára, az atyának vallását követi, amennyiben ez a vallás a bevettek vagy törvényesen elismertek közé tartozik (1894. évi XXXII. t.-cz. 5. §). A *leány* gyermek ez esetekben is az anya vallását követi.

19. §.

Lelenczekre, általában oly gyermekekre nézve, *kiknek szülője nem tudatik*, az 1868. évi LIII. t.-cz. 18. §-ának azon rendelete marad érvényben, a mely szerint az ilyen gyermekek annak vallását követik, a ki őket felfogadta. Ha lelencz-házba adattak s az intézet valamely vallásfelekezeté, azon felekezet vallásában neveltetnek. Ha ezen esetek egyike sem fordul elő, az ilyen lelenczek azon vallásban neveltetnek, a mely a találás helyén többségben van (1894. évi XXXII. t.-cz. 8. §).

III.

Az egyházi anyakönyvekről általában.

20. §.

Az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII t.-cz. intézkedése szerint, a születések, a házasságkötés és halálozási esetek *közokirat hitelességű* nyilvántartására ezentul az állami, erre feljogosított polgári hivatalnokok által vezetett, állami anyakönyvek szolgálatán, az egyház által eddig, e czélokra is vezetett anyakönyvek jövőre tisztán egyházi jellegűek maradnak, amennyiben azok, a hitfelekezetünk egyházközségi életében előforduló ilyenemű adatok nyilvántartandó jegyzékét fogják tartalmazni.

21. §.

Épen ezen oknál fogva, az állami anyakönyvekről szóló törvényzikk életbeléptetése után az egyházi anyakönyvekre való felügyelet, úgy azoknak vezetését és kezelését, valamint előfordulható esetekben való kiigazítását illetőleg, a rendelkezési jog *kizárólag az egy-*

házi főhatóságot illeti. Az okt. 1-éig vezetett egyházi anyakönyvekre vonatkozólag, az előfordulható *kiigazítást* illetőleg, az illető minisztériumnak eddigi határozata érvényben marad.

22. §.

Ugyancsak az állami anyakönyvekről szóló törvény 93. § értelmében a születési és halotti, illetőleg a házassági állami anyakönyvek vezetésének *megkezdése előtt* vezetett felekezeti anyakönyvek, valamint az azokból adott kivonatok továbbra is közokiratok maradván, a megnevezett törvény 94. §-ának rendelkezéséhez képest, azon törvény életbelépte előtt vezetett felekezeti anyakönyvekből közhitelességű kivonatok, az eddigi módok mellett kiszolgáltatni a felekezeti anyakönyvvezetők továbbra is jogosultak és kötelesek; amiért azon anyakönyvek körül az eddigi törvényes rend és gyakorlat ezutánra is érvényben marad, s különösen is felhivatnak a lelkészek az idézett törvény 94. §-ának azon büntető jogi intézkedésére, hogy *a mely felekezeti anyakönyvvezető ilyen kivonatok kiszolgáltatását megtagadja, kihágást követ el, és egy hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.*

23. §.

A keresztelési, esketési és halotti anyakönyvek mellett az *áttértek*, valamint a *konfirmáltak* anyakönyve is pontosan vezetendő. Ott, a hol ezek már eddig is életbe voltak lépve, az e részben előirt rendszabályok szerint, a hol pedig még alkalmazásba nem vették, azoknak vezetésére vonatkozólag az illetékes egyházi hatóság fog intézkedéseket tenni és rendszabályokat megállapítani; de általában felhivatnak a lelkészek, hogy ne elégedjenek meg a konfirmálásra való önkéntes jelentkezéssel, hanem gyülekezetökben gondos utánjárással írják össze az arra alkalmas életkorúakat, másrésztől szólítsák fel a szülőket s illetőleg a gyámokat, hogy utasítsák a növendékeket jelentkezésre; általában tegyék meg a lelkészek a megfelelő intézkedéseket arra nézve, hogy a szükséges vallási oktatásban, előkészítésben s konfirmálásban minden növendék részesüljön.

24. §.

A törvény és a jelen Szabályrendelet által nem érintett eddigi anyakönyvi utasítások, az ezentul vezetendő, tisztán egyházi anyakönyveknél is *teljesen érvényben maradnak*, megjegyeztetvén itt is, hogy ugy a szokásos díj a régebbi anyakönyvi kiadványokért, mint a rendkívüli lelkészi szolgálatokért megállapított stóla a lelkészeket mindaddig megilleti, amig ezen ügy rendeztetni nem fog.

IV.

A keresztelési anyakönyvek.

25. §.

A keresztség sákramentomának kiszolgáltatására s így a keresztelésre vonatkozólag megállapított és gyakorlatban levő szertartási és kánoni törvények jövőre is teljesen érvényben maradnak.

26. §.

Az 1894. évi XXXIII. t. cz. 35. § aképen rendelkezik, hogy minden gyermek születése, legkésőbb a születéstől számított egy hét alatt, illetőleg a 39. § értelmében a halva szülöttek, vagy szülés közben meghaltak a legközelebbi hétköznapon az illetékes anyakönyvvezetőnél az arra törvényileg kötelezettek által bejelentendők, és ezen újabb intézkedést megelőzőleg már régebbi egyházi kánonaink közül is többen az új szülöttek megkeresztelését legkésőbb 8 napra a születés után elrendelik: mindezekhez képest fel kell hívni a szülőket arra, hogy gyermekök születését idejében, s minden esetre *az állami anyakönyvvezetőnél történendő értesítés előtt* bejelentsék a lelkészi hivatalnál, keresztelés és az egyházi anyakönyvbe való bevezetés végett.

Szükséges és maguknak a szülőknek és a született gyermeknek érdekében álló ez az idejében történő bejelentés, már csak azért is, mert a született gyermek a keresztségben nyervén u. n. kereszt- vagy utónevet, az állami anyakönyvvezetőnél is csak ezen természetes

rendtartás alkalmazása mellett lehetséges az állami pontos, és a született gyermek családi s egyéni jogait is közlelő érdeklő bevezetés.

Ily módon törtérvén a gyermek megkeresztelése, az egyházi és állami anyakönyvek lehető megegyezése céljából, a keresztséget kiszolgáltató lelkész, rövid igazolást állítson ki arról, hogy a gyermek a keresztségben mely utónevet kapott.

Minthogy pedig az idézett állami törvény 42. §. kivételes esetekre aképen rendelkezik, hogy ha a gyermek utóneve a bejelentés idejében még nem volt megállapítva, az legkésőbb 2 hónap alatt a szülék, illetőleg gyám által pótlólag bejelentendő; ily esetben az ily hosszú ideig halasztott megkeresztelésnél, megint az anyakönyvek pontos megegyezése céljából megkivánható, hogy a keresztelésnél jelenlevő keresztszülőknek hiteles tudomások legyen, a már állami anyakönyvbe bejegyzett gyermeknek utónevéről.

27. §.

A keresztelési anyakönyv jövőre is *az eddigi egyházi törvényeink által megállapított rovatok pontos betöltése mellett vezetendő.* Az egészre vonatkozólag csupán azon változtatás történik, hogy *a halva szülötteknek vagy szülés közben elhaltaknak* bejegyzése a halotti anyakönyvbe vezetendő be, a szükséges megjegyzések megtétele mellett.

V.

Halotti anyakönyvek.

28 §.

Az 1894. évi XXXIII. t. cz., a halotti anyakönyvekről szóló fejezet 68., 70. és 73. §§-aiban ezeket rendeli:

Minden haláleset legkésőbb a legközelebbi hétköznapon, az illetékes anyakönyvvezetőnél bejelentendő.

A bejelentéskor a halottkém által kiállított halottvizsgálati bizonyítvány felmutatandó, és erre a megtörtént anyakönyvi bejegyzés az anyakönyvvezető által rájegyzendő.

A haláleset anyakönyvi bejegyzése előtt a temetés csak a községi előljáróság kivételes engedélyével történhetik meg.

Az idézett törvény mindezen rendeleteiből önként következik, hogy senkit sem részesíthetünk mindaddig temetési szertartásban, míg a megholtak anyakönyvvezése az állami anyakönyvvezető által meg nem történt s a szabályszerű anyakönyvezés előttünk, a halottkémi jegyzőkönyv és az arra történt anyakönyvvezetői rávezetés felmutatása által *nem igazoltatik.*

Az így felmutatott halottkémi jegyzőkönyv a lelkészi okiratok között mindenkor megőrzendő. A halottnak az állami anyakönyvbe leendő bejegyzése előtt kivételesen csak a községi előljáróság engedélyének felmutatása mellett temethetünk. Ezen községi előljárósági engedély száma és kelte, a halotti anyakönyv észrevételi rovatában megjegyzendő és a lelkészi okiratok között megőrzendő.

29. §.

A temetés szertartására, valamint a halotti anyakönyvek vezetésére vonatkozó eddigi szabályok és az egyházi felsőség által tett intézkedések, továbbra is alkalmazásban maradnak.

30. §.

A megholtra vonatkozó adatok, a megholtat bejelentő közlése, s a mennyiben ennek kiegészítésre volna szüksége, a felmutatandó halottkémi jegyzőkönyv szerint vezetendők be az egyházi halotti anyakönyvbe.

31. §.

Keresztyén felebaráti szeretetünk benső törvénye, de egyházi törvényeink is azt kívánván, hogy *a halál nemére való tekintet nélkül, az egyszerű temetési szertartásban*

minden keresztyén részesítették, épen erre való tekintetből, ha valamely, a mi felekezetünkhöz nem tartozó halottól, saját lelkésze bármi okból megtagadná a tisztességes temetési szer-tartást, azt a protestáns lelkész teljesíteni hivatva van.

Ily esetben azonban, az elsősorban illetékes lelkész megtagadása 2 tanuval igazo-landó, s ezen körülmény a halotti anyakönyv *észrevételi* rovatában, a tanuk nevének megemlítésével, bevezetendő.

VI.

Stóla.

32.§

A stóla érintetlen marad, azonban, annak meg nem fizetése az esketés akadályául nem szolgál.

Minthogy pedig a stóla kérdés, mely mai nívoltában lelkészeink nagy anyagi vesz-tességét vonhatja maga után, a legmegnyugtatóbban a megváltás által lesz megoldható, hívják fel az egyházkerületek az egyes egyházakat, hogy ezek találjanak utat és módot, különösen az esketési stóla kölcsönösen méltányos megváltására nézve.

Egyébként pedig, hogy a stóla kérdés tekintetében egyházi hatóságaink biztos tájékozást szerezhessenek, ezennel felhivatnak az egyházkerületek, hogy minden egyház-ból szerezzék be a törvényesen megállapított esketési, keresztelési és temetési stólák jöve-delmének kimutatását az anyakönyvek alapján, 10 évi átlag szerint, s e kimutatásokat, lehetőleg a legközelebbi konventre terjesszék be.

VII.

Családkönyv.

33.§.

A családkönyv létesítésének kötelező, vagy nem kötelező volta felett, legközelebb tartandó egyetemes konventünk fog határozni, s e határozathoz képest intézkedni fog egyszersmind azon egyéb nyilvántartási bejegyzések miként leendő teljesítése felől is, melyek ugy általában egyházi érdekeinkre való tekintetből, mint a lelki gondozás czéljából még szükségesek, a melyekre nézve ez Utasítás, épen a kérdés jelen helyzetében, nem intézkedhetett.

*

Kelt a magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventjének 1895. november hó 22-én tartott üléséből.

Kun Bertalan püspök,

mint a konvent egyházi elnöke.

Tisza Kálmán főgondnok,

mint a konvent világi elnöke.